

Institut
Metròpoli

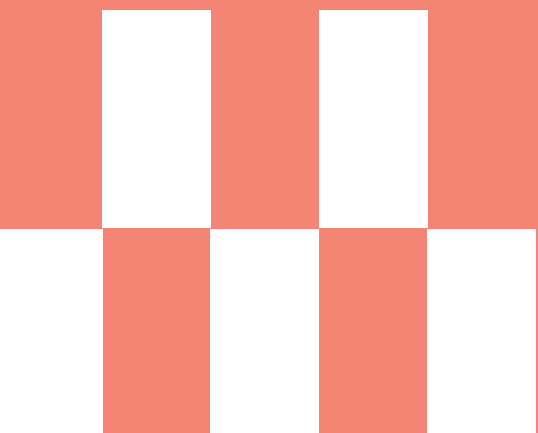
2023

Recerca urbana
per transformar

ANUARI METROPOLITÀ
DE BARCELONA

 AMB : Àrea Metropolitana
de Barcelona

Recerca urbana per transformar

Recerca urbana per transformar

Anuari Metropolità de Barcelona 2023

Aquesta publicació anual aplega les reflexions de les diferents àrees de recerca de l'Institut Metròpoli. Més enllà de mostrar les principals dades i el coneixement més rellevant generat al llarg de l'any, els investigadors i investigadores de l'Institut mostren, cadascun des del seu àmbit d'estudi, la seva visió sobre el present de la metròpoli i les oportunitats de futur d'aquesta. Compta amb el suport de l'AMB.

Aquest Anuari és el primer de la col·lecció que porta al seu títol l'any en què es publica. Per aquest motiu, la col·lecció passa de l'edició 2021 (publicada l'any 2022) a l'edició 2023 publicada aquest mateix any.

Coordinador editorial: Anna Oliva

Disseny i maquetació: Fotoletra - fotoletra.es

Edició:

Publicacions IERMB

Bellaterra, Setembre 2023

Campus de Bellaterra Plaça del Coneixement,
edifici MRA, planta 2 08193 Bellaterra (Cerdanyola del Vallès).

Tel.: 93 586 88 80

E-mail: info@institutmetropoli.cat

Web: institutmetropoli.cat

X: @InstMetropoli

Dipòsit legal: 18094-2023

ISBN: 978-84-92940-56-1

Índex de capítols

1. Introducció. Una trajectòria que construeix futur Ricard Gomà, Juan Carlos Migoya	5
2. Les agendes urbanes i la nova planificació estratègica Marc Martí-Costa, Albert Arias-Sans, Cecília Conde	13
3. El mercat de treball de Barcelona tres anys després de la covid-19 Sandra Aguilera, Marc Figuls i Vittorio Galletto	39
4. L'Índex de Vulnerabilitat Urbana: adaptacions, millores i nous resultats Sergio Porcel, Fernando Antón-Alonso, David Gil i Irene Cruz	67
5. Anàlisi de la convivència als barris en clau d'igualtat: ECAMB, equality data i reptes de futur José María López-Riba, Cristina Sobrino Garcés, Marta Murrià Sangenís	87
6. El potencial de canvi modal del vehicle privat i les seves implicacions socials a la metròpoli Xavier Bach Coma, Joan Checa Rius, Núria Pérez Sans, Paolo Chevalier i Núria Ruiz Forés	109
7. Les onades de calor a la metròpoli: percepcions del risc, efectes sobre la salut i pràctiques d'adaptació Elena Domene, Mar Satorras, Marina Borràs, Adrian Vandellós, Laura Calvet-Mir	141
8. L'observatori metropolità de papallones: ciència ciutadana per conèixer la biodiversitat Pau Guzmán, Jaime Vila, Nuria Machuca, Isabel Martín, Anna Oliva, Jordi Bordanove, Joan Pino i Joan Marull	167
9. Serveis socials i polítiques públiques enfront de l'exclusió residencial a Barcelona Pau Alarcón, Frederic Romea, Albert Sales	191
10. Els programes de rehabilitació energètica a Barcelona en el marc dels fons Next Generation Aleix Arcarons i Mireia Sender	221
11. Barcelona, ciutat jugable: innovació en les polítiques d'espai públic i infància Emma Cortés, Laia Curcoll	239

11. Barcelona Ciutat Jugable: innovació en les polítiques d'espai públic i infància

Emma Cortés, Laia Curcoll

Barcelona ha apostat en els darrers anys per transformar el seu espai públic amb l'objectiu de fer-lo més habitable, més saludable i més jugable. La ciutat tenia diverses experiències prèvies pel que fa al foment del joc, però és sobretot **a partir de l'any 2018 que el Consistori impulsa de manera decidida una política pública municipal que situa el joc en el centre**. Amb l'aprovació de la mesura de govern *Barcelona dona molt de joc* (Ajuntament de Barcelona, 2018) i, concretament, a partir de l'aprovació del *Pla del joc a l'espai públic de Barcelona amb horitzó 2030* (Ajuntament de Barcelona, 2019), el febrer de 2019, la ciutat es dota, per primera vegada, de les eines estratègiques necessàries per fer de Barcelona una ciutat jugable. Ara, un cop passat el primer terç de desplegament del Pla del joc a l'espai públic, escrivim aquest article amb un doble objectiu: d'una banda, analitzar els impactes i transformacions tangibles que hi ha hagut a la ciutat gràcies al pla, i de l'altra, valorar fins a quin punt l'estratègia Barcelona Ciutat Jugable¹ ha estat una política innovadora, pionera i inspiradora per a altres ciutats catalanes i europees.

Per dur a terme aquest doble objectiu, el present article segueix l'esquema següent:

- En primer lloc, realitza una **cerca dels antecedents** a la ciutat en política pública sobre joc a l'espai públic.
- En segon lloc, explica com es va gestar, aprovar i posar en marxa el **Pla del joc a l'espai públic**.
- En tercer lloc, analitza si l'experiència de Barcelona conté els ingredients d'una **política innovadora** d'acord amb els principis recollits a *Els motors de la innovació en l'administració pública*, de Quim Brugué, Júlia Boada i Ismael Blanco (2013).
- Tanquem l'article amb unes reflexions finals.

El joc dels infants, una qüestió que es té en compte però que no és prioritària en la planificació de la ciutat fins a l'impuls del Pla del joc a l'espai públic

Els nens i nenes tenen reconegut el dret el joc a partir de l'aprovació de la Convenció dels Drets de l'Infant de les Nacions Unides l'any 1989, en el seu article 31 (CDI en endavant). La ratificació de la Convenció per part de l'Estat Espanyol l'any 1990 obliga tots els nivells de l'administració, també l'administració local, a garantir aquest i tots els altres drets reconeguts en aquesta Convenció.

¹ En endavant ens referirem a l'estratègia Barcelona Ciutat Jugable per explicar la política pública de foment del joc que encarnen tant la mesura de govern *Barcelona dona molt de joc* com el *Pla del joc a l'espai públic*.

A més, el dret al joc també està recollit a la Llei catalana 14/2010 dels drets i oportunitats en la infància i l'adolescència (LIDOIA), en els seus articles 55 i 56. Però quina és la primera vegada que Barcelona integra el joc a l'espai públic com un tema central en la planificació de la ciutat i en la governança municipal, més enllà d'oferir àrees de joc com un servei a la ciutadania?

Per identificar quin és el recorregut del dret al joc com a tema de política pública, cal fer una mirada als **antecedents en el si de la política municipal barcelonina**. En l'àmbit de l'espai públic hi ha tres antecedents que tenen relació amb el joc dels infants, malgrat que aquest no fos un aspecte troncal de la política en qüestió: el model d'ordenació urbana Superilles (actualment *Superilla Barcelona*); l'estratègia de *Ciutat Educadora*, que situa l'educació en el centre de les polítiques públiques; i finalment, el *Pacte del Temps de Barcelona*, un compromís de ciutat per a una organització del temps més saludable, igualitària, eficient i sostenible.

EL MODEL SUPERILLA BARCELONA

A la Barcelona postolímpica la gran transformació de la ciutat ha vingut del model de superilles. Aquest projecte és una resposta a la necessitat d'un nou model urbà i d'un nou urbanisme per adaptar-se als nous reptes d'aquest principi de segle: l'urbanisme ecosistèmic (Rueda, 2017). Segons el mateix Salvador Rueda, l'impuls d'aquest model té els seus inicis l'any 1987, quan ell era director dels Serveis Tècnics de Medi Ambient de l'Ajuntament de Barcelona. El punt de partida era donar resposta als nivells de soroll detectats a la ciutat arran de la realització d'un mapa de soroll. La idea de superilles es comença a treballar el 2003, però no seria fins 13 anys més tard (l'any 2016) que es va inaugurar la primera superilla de la ciutat al Poblenou, malgrat que hi havia hagut experiències prèvies, com la pacificació dels carrers als barris de Gràcia i d'Horta. L'any 2021 es va aprovar una nova mesura de govern per impulsar i fer evolucionar el projecte i en l'actualitat es parla del model *Superilla Barcelona*, que segueix transformant els carrers de tota la ciutat amb els mateixos objectius inicials (Ajuntament de Barcelona, 2021).

«Les superilles són un nou concepte d'ordre urbà format per un teixit integrat de relacions que posa en valor els barris, els carrers, els edificis i activitats existents; i promou la recuperació de l'espai públic i un sistema de mobilitat sostenible que els connectarà. A través de la transformació urbana també es transforma la vida dels ciutadans, apropant-los i promovent relacions socials de proximitat.»

(Mesura de govern: *Omplim de vida els carrers: La implantació de les Superilles a Barcelona*. Ajuntament de Barcelona, 2016)

Des de la seva ideació i fins ara, les superilles pretenen millorar les condicions ambientals i la qualitat de vida de les persones invertint la distribució de l'espai

públic entre vehicles i persones, per tal de donar prioritat al vianant, afavorir la mobilitat sostenible i dedicar el 75% de l'espai públic a altres usos ciutadans, més enllà de la mobilitat (Rueda, 2017). **Un dels usos previstos en les superilles és el joc al carrer.** El joc es recull tant en l'anàlisi d'usos a l'espai públic de la diagnosi de la superilla del Poblenou (Ajuntament de Barcelona, 2015) com en la mesura de govern *Omplim de vida els carrers. La implantació de les Superilles a Barcelona* (Ajuntament de Barcelona, 2016). No obstant això, en aquell moment el joc encara no s'apunta com a prioritat o justificació per a la transformació urbana.

A partir del 2021, el protagonisme dels infants creix en aquest nou model, ja que s'argumenta com un dels motius pels quals cal transformar la ciutat i s'hi incorporen actuacions com el programa «Protegim les escoles» (vinculat també a l'estratègia *Ciutat Jugable*), que posen en el centre de les intervencions el benestar dels infants i de tota la ciutadania. En referència al reconeixement del joc, el canvi en l'enfocament és notori: **la ciutat s'està transformant en un espai on tothom visqui millor i la necessitat d'oferir espai per jugar passa a ser un dels motius pels quals cal fer aquesta transformació.** El mateix Consistori explica a la seva pàgina web que s'avança cap a «una ciutat amb voreres més amples, més vegetació i més espais per trobar-se i jugar» (Ajuntament de Barcelona, 2022).

Amb el model *Superilla Barcelona*, la ciutat s'ha situat a l'avantguarda de les transformacions urbanes del món. Prova d'això són les primeres *Jornades Internacionals Superilla Barcelona*, que s'han dut a terme el març de 2023, i que han reunit representants i tècnics de ciutats europees tan importants com París, Londres, Copenhaguen, Berlín, Milà, Viena, Brussel·les, Rotterdam o València, entre d'altres. Cal destacar que, tot i que París està desplegant actuacions similars a les de Barcelona per afavorir l'augment d'oportunitats de joc a l'espai públic, només Milà ha esmentat de manera explícita les seves transformacions urbanes en pro de la infància, per la qual cosa **Barcelona és de les poques ciutats que dona tant protagonisme a les necessitats dels infants en aquesta gran transformació urbana.**

L'ESTRATÈGIA DE CIUTAT EDUCADORA

Barcelona Ciutat Educadora és la segona de les iniciatives que contribueixen a fer el salt en la concepció de la importància del joc a l'espai públic. Barcelona no tan sols va ser pionera en l'impuls del concepte *ciutat educadora*, sinó que ara ja fa 30 anys que es va postular per liderar l'estratègia internacional de Ciutats Educadores i va fundar la Associació Internacional Ciutats Educadores, amb seu a la ciutat. La primera Carta de Ciutats Educadores es va fer l'any 1990, coincidint amb el I Congrés Internacional, impulsat per l'Ajuntament de Barcelona i amb la participació de 70 municipis de 21 països. Des de llavors, la Carta s'ha anat revisant (1994 i 2004) fins a la seva versió actual, de l'any 2020.

«La Ciutat Educadora és una ciutat amb personalitat pròpia i integrada al territori del qual forma part. Desplega múltiples possibilitats que aporten a la formació integral dels seus habitants. El seu objectiu constant és aprendre, intercanviar, compartir i, per tant, enriquir la vida de les ciutadanes i els ciutadans.»

(Associació Internacional de Ciutats Educadores AICE)

Igual que en el cas de la *Superilla Barcelona*, **l'evolució que hi ha en l'enfocament del joc dels infants a la ciutat entre la primera Carta i la darrera és considerable**. Si bé l'any 1990 es feia referència a l'impacte de l'entorn urbà en el desenvolupament dels infants i la necessitat que l'espai públic fos un espai no segregat i de convivència intergeneracional que afavorís el joc, amb l'última revisió del 2020 es fa un salt important. D'una banda, el compromís de la ciutat per un *Espai públic habitable* esdevé un dels eixos de la Carta, i de l'altra, s'hi inclouen referències específiques a la necessitat de crear espais de joc i relació com un dels condicionants per a l'urbanisme en una ciutat educadora (*Carta de Ciutats Educadores*, punt 11, 2020).

EL PACTE DEL TEMPS DE BARCELONA

La tercera estratègia global de ciutat, i en la qual Barcelona tornar a ser pionera és el *Pacte del temps*, que es desplega l'any 2004 en el marc de les polítiques del temps. El pacte està **basat en el reconeixement del dret al temps com un dret de ciutadania** i un dels seus programes, el «**Patis escolars oberts al barri**», **es vincula directament amb la promoció del joc dels infants com un temps educatiu**. L'actuació es basa a obrir els patis de les escoles a la ciutadania, com a nous espais socials i de relació on es fomenten els valors i actituds de respecte, cooperació, esforç i responsabilitat dels infants mitjançant el joc compartit. Divuit anys després del seu inici (va començar l'any 2005 amb el nom de «Temps de barri, temps educatiu compartit»), el programa no tan sols s'ha mantingut, sinó que ha evolucionat. D'una banda, els patis oberts més naturalitzats s'han convertit en refugis climàtics; de l'altra, el programa s'ha ampliat incorporant els patis de les Escoles Bressol Municipals, davant el dèficit d'espais de joc adequats per a l'etapa d'entre els 0 i els 3 anys. Actualment l'obertura dels patis escolars forma part tant de l'estratègia *Ciutat Jugable* com de la de *Ciutat Educadora*.

«Barcelona és una ciutat pionera en la implementació de polítiques del temps que tenen per objectiu impulsar actuacions que facin compatibles els diferents usos del temps de la vida quotidiana: laboral, personal, familiar, social, de descans i de les cures d'altres persones.»

(Ajuntament de Barcelona, 2023)

Altres plans i actuacions que han promogut el joc a la ciutat

Paral·lelament a aquestes tres grans estratègies, Barcelona s'ha dotat d'altres plans municipals en els quals es feia referència al joc, però de manera encara més puntual, com ara el *Pla del Verd i de la biodiversitat 2012-2020* o el *Pla municipal per a la infància 2013-2016*, tots ells previs a l'estratègia *Barcelona Ciutat Jugable (2018-2030)*. Paral·lelament, s'havien impulsat millores en la infraestructura de les àrees de joc (a través de la construcció de 10 àrees de joc accessibles l'any 2010 o del *Pla de racons infantils del 2014-2019*), que **no van suposar ni una transformació realment significativa a nivell de ciutat ni de planificació del joc com a política pública**. En aquell moment, les àrees de joc es dissenyaven pensant, bàsicament, en criteris de seguretat i accessibilitat a l'àrea de joc (sense tenir en compte l'accessibilitat dins de l'àrea de joc), i en l'adequació estètica i d'espais auxiliars o de mobiliari urbà, però sense tenir en compte criteris de jugabilitat (*Plec de prescripcions tècniques per al disseny i execució d'àrees de joc infantil de l'Ajuntament de Barcelona, 2012*).

També cal esmentar **el programa «Camí Escolar, camí amic»**, per tal de promoure la mobilitat segura i la convivència en els entorns escolars i també per a la conscienciació sobre la necessitat de canviar el model de mobilitat i ordenament de l'espai públic, tot i que **el foment del joc no estava entre els seus objectius**. La implementació d'aquest programa (iniciat l'any 1999 al districte de l'Eixample i desplegat fins l'any 2020) ha evolucionat en l'actual programa «Protegim les escoles» (que ja s'ha esmentat en el model de *Superilla Barcelona* i que també es vincula a l'estratègia *Ciutat Jugable*) per a la millora de la seguretat en els entorns escolars i per afavorir un espai de trobada i joc a l'hora d'entrar i sortir de l'escola.

Finalment, a nivell normatiu, cal destacar que **l'ordenança municipal del 2005 contemplava el joc més aviat com una qüestió molesta que calia regular** que no pas com un dret dels infants que calia fomentar o garantir (Ajuntament de Barcelona, 2005). De fet, l'ordenança legitimava la instal·lació dels cartells de «Prohibit jugar a pilota» que es van instal·lar a la ciutat fins a l'aprovació del *Pla del joc a l'espai públic*. Tampoc no hi havia una visió del joc com un enriquiment per a la ciutat i per a la vida comunitària. (Vegeu la **taula 1**).

El grup transversal sobre espai públic i infància: la llavor del canvi

L'any 2016, l'Institut Infància i Adolescència de Barcelona va impulsar **un espai de treball transversal sobre espai públic, infància i adolescència que esdevindria la llavor d'un canvi de mirada en relació amb l'espai que, fins llavors, havia ocupat el joc a la ciutat**. L'objectiu del grup era repensar i incorporar millores concretes en l'espai públic en clau d'infància i adolescència. Al

Taula 1. Polítiques públiques d'espai públic, infància i joc, per ordre cronològic, abans del 2018.

Política	Tema	Any	Lideratge	Eixos principals	Abordatge de la infància	Actuacions vinculades al joc a l'espai públic
Superilla	Estratègia Urbana	1989/ 2016/ 2021	Ecologia Urbana	Canvi en el model de mobilitat. Dona prioritat al vianant. Diversificació usos espai públic.	Inclusa	Col·laterals
Ciutat Educadora	Estratègia Social	1990/ 2020	Alcaldia/ Educació	L'entorn urbà impacta en el desenvolupament dels infants.	Central	Col·laterals
Camins escolars	Programa Social/ Urbà	1999	Educació	Participació de la comunitat educativa per definir itineraris segurs. Treball comunitari amb botigues i veïns i veïnes i senyalística urbana.	Central	Col·laterals
Pacte del temps	Estratègia Social	2004	Alcaldia	Programa Patis Oberts. Facilitar espais enriquits. Temps educatius.	Inclusa (Pacte) Central (Programa Patis oberts)	Col·laterals
Construcció 10 àrees de joc accessibles	Actuació Urbana	2010	Ecologia Urbana	Construir 10 àrees de joc en les quals tots els elements de joc siguin considerats accessibles per a infants amb diversitat funcional. Distribució territorial (1 per districte).	Central	Centrals
Pla del verd i de la biodiversitat de Barcelona 2020	Pla Urbanisme	2013	Ecologia Urbana	Sistematitzar la conservació i la millora del patrimoni natural de Barcelona per tal que els ciutadans/es en puguin gaudir i se'n beneficiïn. • Millorar i diversificar les àrees de joc infantil amb participació de les escoles, entitats i ciutadania (9.3), i augmentar i millorar la dotació d'equipaments lúdics i de salut en els parcs.	Inclusa	Col·laterals

(continua)

Taula 1. Polítiques públiques d'espai públic, infància i joc, per ordre cronològic, abans del 2018.

Política	Tema	Any	Lideratge	Eixos principals	Abordatge de la infància	Actuacions vinculades al joc a l'espai públic
Pla de Racons Infantils 2014-2019	Pla Urbana	2014	Ecologia Urbana	Millorar l'oferta de jocs infantils de la ciutat: proximitat/ distribució equitativa/completar les tipologies de jocs/ millorar l'oferta a les edats menys ateses.	Central	Central

Font: Elaboració pròpia de l'Institut Infància i Adolescència de Barcelona a partir d'Ajuntament de Barcelona.

grup, que estava liderat per l'Institut Infància i Adolescència, hi participaven tècnics, caps de departaments i direccions de diverses àrees municipals, com ara Ecologia Urbana, Urbanisme i Mobilitat, Drets Socials (amb el Departament de *Barcelona Ciutat Educadora*) i l'Institut Barcelona Esports (dins la Gerència Municipal i Drets de Ciutadania).

Un dels moments destacats del grup va ser el desembre de 2016 amb la jornada **El dret dels infants a la ciutat**, coorganitzada entre l'Institut Infància i Adolescència (IIAB) i l'Institut Municipal d'Educació de Barcelona (IMEB). Durant la jornada es va debatre la necessitat de **repensar Barcelona perquè fos més apropiada per créixer i viure la infància i l'adolescència** amb arquitectes, tècnics, polítics municipals i també la ciutadania. La participació del reconegut pedagog Francesco Tonucci (creador i referent del projecte de la «Ciutat dels Infants»²) hi va tenir un paper important, ja que es tractava d'un cas exitós de canvi en els paràmetres del govern de la ciutat: es posava l'infant en el lloc que sempre havia ocupat l'adult treballador.

El projecte de la «Ciutat dels Infants» va tenir una clara influència en la política d'infància i espai públic de la ciutat de Barcelona, i concretament els seus tres eixos clau sota la perspectiva de drets: participació, autonomia i joc. És a dir, en primer lloc, promoure la participació dels infants perquè tenen dret a expressar lliurement la seva opinió sobre els temes que els afecten (art.12 CDI); en segon lloc, garantir l'autonomia dels infants per al seu ple desenvolupament (art. 27 CDI), i en tercer lloc, el dret a jugar (art. 31 CDI).

² Projecte nascut a Fano, Itàlia, el 1991. La Ciutat dels Infants és un Laboratori municipal per a l'estudi, la planificació i l'experimentació de modificacions a la ciutat, adoptant l'infant com a paràmetre. (Tonucci, F., 1996) Aquest laboratori està inclòs en el pla orgànic com a unitat organitzativa dins de l'Ajuntament de la ciutat de Fano.

«Un dels moments destacats del grup de treball transversal sobre espai públic, infància i adolescència va ser la jornada El drets dels infants a la ciutat, en què es va debatre sobre la necessitat de repensar Barcelona amb mirada d'infància. I també la publicació d'un document de treball amb consideracions sobre l'espai públic amb perspectiva d'infància i adolescència en què s'explicitava la necessitat de planificar la ciutat per afavorir el dret al joc.»

Un segon moment important del grup va ser la publicació del document de treball **Consideracions sobre l'espai públic amb perspectiva d'infància i adolescència**, un compendi d'anàlisis d'experiències, de reflexions del grup de treball, de les conclusions de la jornada, juntament amb l'opinió dels nois i noies, recollida en diversos processos participatius que s'havien dut a terme a Barcelona. A la consideració número 14 (de les 24 que conté el document), s'hi explicitava la necessitat de **«planificar la ciutat per afavorir el dret al joc»**, assenyalant com els usos ciutadans de l'espai públic condicionen els hàbits de joc d'infants i adolescents i, per tant, la importància d'oferir múltiples i diverses oportunitats pel joc a la ciutat, de manera planificada i com a part d'una política pública local, més enllà de les àrees predefinides i especialitzades (IIAB i Ajuntament de Barcelona, 2017).

Aquesta consideració significava un canvi de mirada important, atès que convidava a explorar les possibilitats de joc a tota la ciutat i no tan sols a les àrees de joc. De fet, plantejava un nou repte per la ciutat: avançar cap a una política pública que afavorís el dret al joc a l'espai públic de la ciutat. Era **la primera vegada que s'animava el Consistori a pensar en una política pública de foment i garantia del dret al joc d'una manera tan troncal i amb una voluntat tan prioritària** en el si de la governança municipal.

ELS PAÏSOS ANGLOSAXONS: FONT D'EXPERIÈNCIES INSPIRADORES

A Barcelona, a Catalunya o a nivell estatal, **fins llavors només hi havia exemples d'experiències sobre actuacions puntuals** de millora de l'espai públic per al joc i la trobada. Com a excepció a nivell estatal, s'ha de destacar el cas de **Pontevedra**, que, inspirada per la «Ciutat dels Infants» de Tonucci, havia desenvolupat un canvi radical en les seves característiques urbanes a partir de posar en el centre les necessitats dels nens i nenes, però en benefici de tota la ciutadania, amb una ciutat més saludable, bonica i plena de vida (Tonucci, 2018).

«El pla del joc de Londres, així com algunes recerques internacionals sobre joc i espai públic, van ser materials influents en el plantejament de l'estratègia de Barcelona Ciutat Jugable, ja que a nivell espanyol, i en relació amb el joc dels infants, només hi havia exemples d'experiències puntuals.»

En canvi, als països anglosaxons sí que hi havia exemples inspiradors de foment del joc a l'espai públic, en ciutats com Londres o Berlín, entre d'altres. Especialment rellevant és el **Pla del joc de Londres** *Shaping neighbourhoods: play and informal recreation supplementary planning guidance* (Mayor of London, 2012), i

també les **recerques internacionals** *London study of playgrounds. The Influence of Design on Play Behavior in London vs New York, San Francisco, and Los Angeles* (Studio Ludo, 2017), o la **guia sobre disseny d'espais de joc** *Design for Play: A guide to creating successful play spaces* (Play England, 2008).

Tots aquests exemples van ser propostes i materials influents en el plantejament de l'estratègia de Barcelona per avançar cap a una ciutat jugable i en la definició del *Pla del joc a l'espai públic*.

DE LA DIVERSIFICACIÓ DE LES ÀREES DE JOC A LA CIUTAT JUGABLE

Com a palanca final cap a la mesura de govern sobre joc i espai públic, cal esmentar una darrera circumstància: l'encàrrec de l'Ajuntament a l'Institut Infància i Adolescència d'un **pla per diversificar les àrees de joc**. L'Ajuntament formulava aquest encàrrec a l'Institut Infància el desembre del 2016, fruit de l'anàlisi compartida en el marc del grup de treball transversal sobre les àrees de joc, de l'impacte de les jornades del mes de desembre de 2016 i de la resolució emesa per la Sindicatura de Greuges de Barcelona sobre la manca de provisió d'espais de joc accessibles per als infants amb discapacitat (Sindicatura de Greuges, 2016).

L'Institut Infància i Adolescència va respondre amb una reformulació de l'encàrrec: va plantejar a l'Ajuntament l'oportunitat de donar una resposta que anés més enllà de la diversificació i millora de les àrees de joc, a partir d'un plantejament més holístic que servís per avançar en la garantia del dret dels infants al joc i que resgués les recomanacions de l'Observació General número 17 del Comitè dels Drets de l'Infant. El coneixement recent sobre els estudis i les experiències internacionals anglosaxones seria una bona font d'inspiració.

«L'Ajuntament de Barcelona va encarregar a l'Institut Infància i Adolescència un pla per diversificar les àrees de joc, però, a la vista de tota la revisió feta, es planteja una reformulació de l'encàrrec amb una proposta ampliada que acaba esdevenint la mesura de govern «Barcelona dona molt de joc», que després donarà lloc al *Pla del joc a l'espai públic de Barcelona amb horitzó 2030*.»

L'argumentació i l'anàlisi de dades en base a la recerca de referents internacionals **van fer créixer l'encàrrec original i elevar-lo** a nivell polític: no s'havien de diversificar les àrees de joc únicament, sinó que **calia revisar tota la ciutat com un espai d'oportunitats per al joc** dels infants, dels adolescents i de tota la ciutadania. Es tractava de fer política pública més ben informada i basada en l'evidència (Pineda i Stinus, 2021).

A partir d'aquesta proposta ampliada, **l'any 2018 l'Ajuntament desplega per primera vegada** una mesura de govern que situava el joc a l'aire lliure com a tema central en una política municipal: la **mesura de govern «Barcelona dona molt de joc»**. Aquesta mesura de govern va marcar el tret de sortida del que acabaria sent un pla pioner en política pública: **el Pla del joc a l'espai públic de Barcelona**

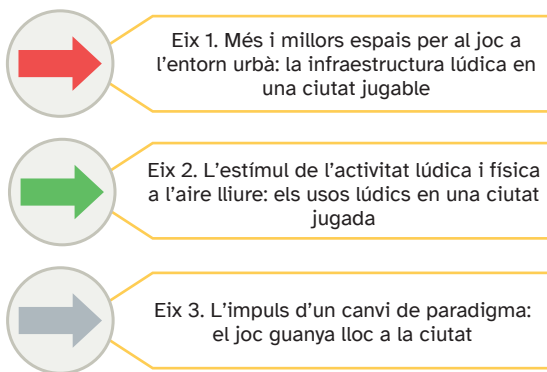
amb horitzó 2030. El pla es va aprovar el febrer de 2019 després d'un ampli procés participatiu per elaborar-lo, amb més de 400 persones implicades i la coordinació de l'Institut Infància i Adolescència.

Avui, set anys més tard de l'inici d'aquell grup transversal, l'Ajuntament de Barcelona no tan sols ha aprovat i impulsat una política pública de foment del joc a l'aire lliure (amb un pla transversalitzat que vincula polítiques urbanes amb polítiques de salut, educació, gènere, lluita contra l'emergència climàtica, mobilitat, infància i adolescència), sinó que, a més, ha situat el concepte de «ciutat jugable» en el seu marc mental, esdevenint **una ciutat de referència, pionera i inspiradora per a altres ciutats catalanes i europees.**

EL PLA DEL JOC A L'ESPAI PÚBLIC DE BARCELONA: CONCRETANT EL CANVI DE MIRADA

El *Pla del joc a l'espai públic de Barcelona* és el document que agrupa les actuacions en matèria de jugabilitat a l'espai públic de la ciutat. El seu objectiu és aconseguir ampliar i diversificar les oportunitats de joc a Barcelona a partir de tres eixos estratègics: 1) intervencions en la **infraestructura lúdica** en una ciutat jugable per aconseguir més i millors espais pel joc en l'entorn urbà; 2) programes d'**estímul de l'activitat lúdica i física**³ a l'aire lliure per afavorir els usos lúdics en una ciutat jugada, i 3) l'impuls d'un **canvi de paradigma** en què el joc guanya lloc a la ciutat. (Vegeu **Figura 1**)

Figura 1. Eixos del Pla del joc a l'espai públic de Barcelona amb horitzó 2030

Font: Pla del joc a l'espai públic amb horitzó 2030, 2019. Ajuntament de Barcelona.

³ S'hi va incloure l'activitat física perquè el Pla del joc a l'espai públic vol abastar tots els cicles vitals, dels 0 als 99 anys, començant per la infància. Amb la incorporació de propostes vinculades a l'activitat física de caire lúdica, autogestionada i a l'aire lliure, es creava un marc d'actuacions més inclusives en termes d'edat.

El pla s'estructura en aquests tres eixos estratègics i també identifica 14 objectius i 63 actuacions. Inclosos en aquestes 63 actuacions hi ha els **10 projectes tractors del pla**, que tenen a veure amb retirar els cartells de «prohibit jugar a pilota», prioritzar el joc als carrers i places de la ciutat, transformar els patis de les escoles, protegir els entorns escolars i donar suport al joc dels infants amb diversitat funcional, entre d'altres.

LA CONSTRUCCIÓ D'UN NOU PARADIGMA: UN MARC CONCEPTUAL PROPI, SET CRITERIS PER A UNA CIUTAT JUGABLE I ECOSISTEMES LÚDICS

Una de les principals contribucions específiques del *Pla del joc a l'espai públic* ha estat la creació d'un **marc conceptual propi** (Cortés i Truñó, 2019) **que classifica la infraestructura lúdica** en tres capes de l'espai urbà incorporant-hi no tan sols les àrees de joc (capa 1), sinó també els patis i entorns escolars (capa 2), i les places, parcs, platges, carrers exclusius per a vianants o les pistes esportives obertes, entre d'altres (capa 3). El pla, a més, identifica **els 7 criteris del que significa una ciutat jugable**: diversitat de joc creatiu i amb repte, espai estimulant i accessible, inclusiu, naturalitzat, joc compartit intergeneracional, confortable com a lloc de trobada, i planificat en entorns segurs (Ajuntament de Barcelona, 2019). És especialment destacable el setè criteri, que incorpora el **concepte d'ecosistema lúdic** per poder planificar el joc a la ciutat. L'ecosistema lúdic fa referència a identificar àrees territorials que en el seu conjunt ofereixen una provisió d'espais per jugar i que posen a disposició dels ciutadans i ciutadanes, especialment els infants, les màximes oportunitats de joc de forma complementària.

«El *Pla del joc a l'espai públic* suposa la construcció d'un nou paradigma, amb un marc conceptual propi, la definició dels 7 criteris per una ciutat jugable i la ideació dels ecosistemes lúdics com a forma de planificar el joc a la ciutat.»

INFANT AL CENTRE, JUGABILITAT, TRANSVERSALITAT I COCREACIÓ: LES QUATRE CLAUS DEL PLA DEL JOC A L'ESPAI PÚBLIC

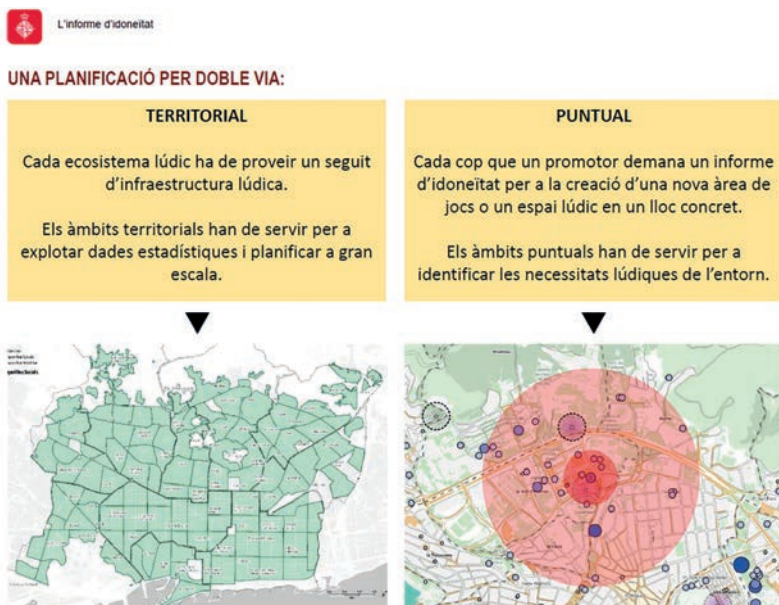
Hi ha quatre qüestions especialment destacables del pla. La primera és que es tracta d'una política dissenyada des d'una **nova filosofia, la de situar l'infant al centre** del disseny de l'espai públic per contribuir a reptes de ciutat, posant el focus en les necessitats i els interessos de la infància i algunes de les seves problemàtiques associades, **però pensant en una millora per a tota la ciutadania**.

«La nova filosofia que situa l'infant al centre del disseny de l'espai públic, la planificació urbana amb criteris de jugabilitat, la transversalitat del *Pla del joc a l'espai públic* i la incorporació dels processos de cocreació en les diverses fases del pla, inclosa sobretot la cocreació amb els infants, són quatre elements destacables de *Barcelona Ciutat Jugable*.»

La segona és que **incorpora la capa de jugabilitat com una dimensió més en la planificació urbana**, igual que l'urbanisme en perspectiva de gènere (Ajuntament de Barcelona, 2018) o com ho són la infraestructura verda, la mobilitat o l'enllumenat, per exemple. Això suposa un salt rellevant: passar de fer actuacions desconnectades a fer actuacions planificades i aplicant criteris de prioritització com ara l'equitat (nivell socioeconòmic, tipus d'habitatges), criteris ambientals (dèficit de verd, contaminació), de provisió d'espais de joc (m² d'àrea de joc per infant) o de proximitat als habitatges i als equipaments (escoles, instituts o entitats per a infants). Aquests criteris de planificació es tenen en compte tant en el disseny i ubicació de les àrees de joc com en l'impuls dels programes de foment del joc a l'espai públic. (Vegeu **imatges 1 i 2**).

La tercera qüestió a destacar és la **transversalitat del pla**, perquè, a diferència d'altres polítiques municipals, hi ha implicades diverses àrees municipals, no tan sols en el recull de les actuacions, sinó en la mateixa governança del pla, tot que amb intensitats diferenciades: el lideratge de l'àrea d'Ecologia, Urbanisme i Mobilitat i l'àrea de Cultura, Educació, Ciència i Comunitat; la implicació de Drets Socials o Gerència Territorial (que configuren el Grup Impulsor del desplegament del *Pla del joc a l'espai públic*) i la participació amb una responsabilitat més limitada d'altres àrees i departaments, com Democràcia Activa, Transversalitat de Gènere o Esports, o l'Agència de Salut Pública de Barcelona. (vegeu **Figura 2**).

Imatge 1. Resum de l'estratègia de planificació de les àrees de joc de l'Ajuntament de Barcelona

Font: Ajuntament de Barcelona, 2023.

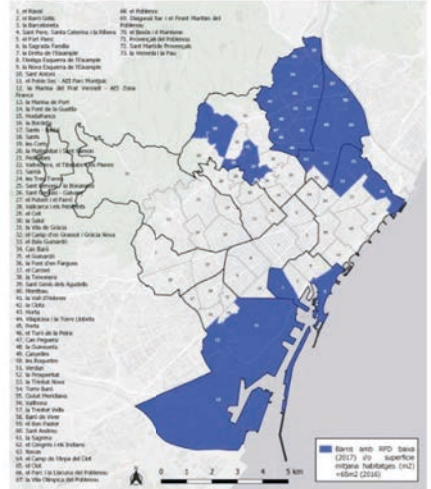
Imatge 2. Quadre resum per a la identificació dels barris d'actuació prioritària en el desplegament del Programa Juguem a les Places

Mapa 5: Barris prioritaris segons Nivell de RFD baixa o molt baixa (2017) i/o superfície mitjana dels habitatges de <65m² de mitjana (2016). Barcelona

Els 31 barris estan endreçats per ordre de prioritat de més prioritaris a menys. La majoria són barris del Districte de Nou Barris, però també de Sant Andreu, d'Horta-Guinardó, de Sant Martí i de Sants Montjuïc.

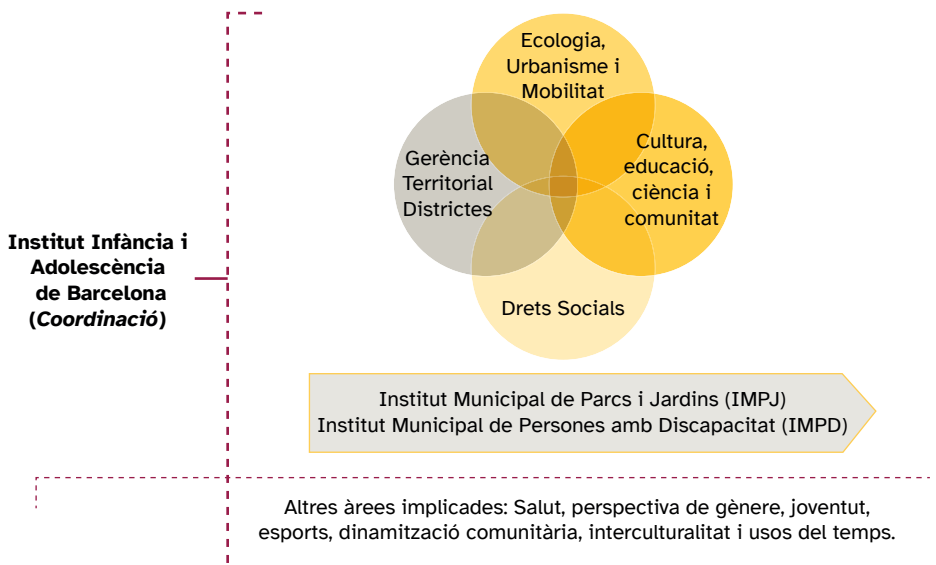
1. El Turó de la Peira,	13. Vallbona,	23. La Marina del Prat Vermell,
2. Les Roquetes,	14. Villapiscinà la Torre Llobeta,	24. La Guineueta,
3. El Carmel,	15. Sant Andreu,	25. Canyelles
4. La Prosperitat,	16. La Sagrera,	26. El Baró de Viver,
5. La Teixonera,	17. El Raval,	27. El Congrés i els Indians
6. Verdum,	18. La Marina del Port,	28. La Barceloneta,
7. El Besós i el Maresme,	19. Porta,	29. El Poble Sec,
8. Can Peguera,	20. Sant Martí de Provençals	30. Montbau
9. La Trinitat Nova,	21. El Bon Pastor,	31. La Clota
10. La Trinitat Vella,	22. La Verneda i la Pau,	
- Barris que no tenen experiències de jugar a les places

Nota: Tots els barris tenen una RFD baixa o molt baixa i a lahora habitatges de <65m² de mitjana, excepte els barris del Poble Sec, Montbau i La Clota, que són barris de RFD mitjana, però la superfície mitjana dels habitatges es inferior a 65m²

Font: Mapatge i diagnosi per al desplegament del Programa Juguem a les Places. IiAB, 2020.

Figura 2. Principals agents implicats en la governança i desplegament del Pla del joc a l'espai públic de l'Ajuntament de Barcelona

Font: Elaboració pròpia a partir del Pla del joc a l'espai públic amb horitzó 2030 (actualització de l'esquema 2023). Ajuntament de Barcelona.

De la mateixa manera que els espais de decisió estratègica i planificació són multidisciplinaris, a nivell tècnic s'han constituït equips de treball transversals que abans de l'aprovació del pla no treballaven mai de forma conjunta i coordinada. La garantia de transversalitat requereix una coordinació de les àrees implicades, que exerceix l'Institut Infància i Adolescència, i una àmplia governança.

I en quart lloc, una qüestió metodològica: la **incorporació de la cocreació** en els diversos nivells de desplegament del pla, **inclosa la cocreació amb infants** per fer-los partícips i protagonistes de la transformació de la ciutat. La cocreació comença en el mateix disseny del pla (a partir d'un procés participat), i continua amb la seva governança (Grup impulsor i grups motor d'actuacions i projectes tractor) i també en el desplegament de les actuacions. En aquest sentit són especialment rellevants els següents processos de cocreació: a) per al disseny d'espais lúdics amb infants; b) per a la millora dels entorns escolars i per a la transformació dels patis escolars amb la comunitat educativa (inclosos, especialment, els nens i nenes); c) per a la definició del nou model d'àrea de joc accessible i per al disseny de 10 àrees de joc totalment accessibles amb entitats d'atenció a infants amb discapacitat, i d) per a la identificació dels 6 criteris per a un bon pati amb diversos tècnics municipals i entitats i persones expertes, a partir de recerca documental i la construcció compartida. (Vegeu **Figura 3**).

Figura 3. Esquema de les principals qüestions destacables del pla

Font: Elaboració pròpia de l'Institut Infància i Adolescència.

En aquestes dues darreres qüestions s'ha produït un alt nivell de deliberació, entre els ciutadans i les institucions públiques (processos de cocreació), però també entre les diverses parts d'una mateixa institució (transversalitat). Fins i tot entre institucions públiques diferents (Ajuntament de Barcelona i Consorci d'Educació de Barcelona en el programa «Transformem els patis»). Aquesta

pràctica deliberativa ha estat clau per avançar en actuacions eficaces i coherents (Pineda i Stinus, 2021).

DIMENSIÓ I ABAST DE L'ESTRATÈGIA CIUTAT JUGABLE

La dimensió i l'abast de l'estratègia *Ciutat Jugable* són realment únics i singulars per diversos motius.

«La dimensió i abast de l'estratègia Barcelona ciutat jugable és realment única i singular pel canvi de paradigma que suposa, per la diversitat i volum d'actuacions que agrupa i per l'interès que ha aconseguit suscitar, tant en ciutats catalanes, europees i fins i tot de llatinoamèrica, com per múltiples xarxes internacionals en què participa l'Ajuntament de Barcelona.»

En primer lloc, per **la diversitat i el volum d'actuacions que agrupa** en una mateixa política: les transformacions en la infraestructura lúdica (ciutat jugable) i també els programes socials i de sensibilització per a l'estímul de l'activitat lúdica i relacional (ciutat jugada).

En segon lloc, pel **canvi de paradigma que implica**: promou el joc no tan sols pels beneficis personals per a cada infant i adolescent des de la perspectiva del desenvolupament saludable, sinó pels beneficis que comporta per a tota la comunitat i per a totes les edats (dels 0 als 99 anys).

En tercer lloc, per **l'interès que ha aconseguit suscitar** no tan sols en algunes de les xarxes internacionals en les quals participa l'Ajuntament de Barcelona (la Real Play Coalition en el marc de Resilient Cities, Eurocities, Playfull Paradigm, Educating Cities o Child in the City), sinó en tot un seguit de ciutats europees i del món, com Udine (Itàlia) o París, que també estan avançant en actuacions similars a les de Barcelona, o Sao Paulo, al Brasil, on properament s'explicarà el desplegament de l'estratègia de *Ciutat Jugable* en una conferència internacional. A més, ciutats mitjanes i properes, com Igualada, Mollet, Centelles, Terrassa o Granollers, entre d'altres, també han trobat en el cas de Barcelona un marc inspirador per planificar el joc en el seu espai públic.

I finalment, per **l'impacte que ha tingut en les estratègies de la ciutat de Barcelona**. I és que les mateixes estratègies que tímidament incorporaven els usos lúdics a l'espai públic en els seus programes han acabat ubicant el joc en espais molt més centrals dels seus plantejaments. El joc a l'espai públic i l'ús del carrer per part dels infants han anat prenent cada vegada més protagonisme, sobretot en el model *Superilla Barcelona* i també en la política de *Ciutat Educadora*. De fet, es produeix una retroalimentació: aquests marcs contribueixen al fet que la política pública de joc tingui sentit i recorregut a la ciutat i, alhora, les actuacions del *Pla del joc a l'espai públic* ajuden a reforçar aquestes polítiques clau a Barcelona.

Barcelona Ciutat Jugable: una política pública pionera i innovadora

A les portes de tancar el primer terç del desplegament del *Pla del joc a l'espai públic*, i veient que Barcelona ha esdevingut referent i inspiradora per a d'altres, **és interessant analitzar fins a quin punt l'estratègia *Ciutat Jugable* i el *Pla del joc a l'espai públic* representen una innovació en política pública.** Per fer-ho, a continuació s'analitzen l'estratègia i el pla a la llum d'*Els motors de la innovació de l'Administració pública*, un informe útil per a aquesta anàlisi, de Brugué, Boada i Blanco (2013), publicat en el marc de l'Escola d'Administració Pública de Catalunya.

«Una política innovadora es defineix com la que ha estat el resultat d'un procés reflexiu i plural destinat a generar nou coneixement, amb capacitat de transformar l'entorn i amb voluntat de sostenir-se en el temps.»

(Brugué et al., 2013).

Brugué et al. (2013) parteixen d'un enfocament substantiu de la innovació, que va més enllà dels instruments, els mètodes o els procediments emprats, i que defensa que **es pot parlar d'innovació en polítiques públiques quan es produeix un salt cognitiu que replanteja la naturalesa mateixa dels problemes i fins i tot la naturalesa de les polítiques públiques.** En aquesta línia, reflexionen sobre els aspectes que permeten identificar la innovació i els elements que cal que s'activin per fer-la possible, i es refereixen, de forma concreta, a les oportunitats de la innovació i als seus quatre motors.

Aquest apartat de l'article acaba amb un repàs d'alguns projectes concrets inclosos en el *Pla del joc a l'espai públic* que són innovadors o pioners en si mateixos, més enllà de considerar que tota la política de foment del joc a l'espai públic de Barcelona és pionera, ja que no n'existeix cap d'igual a l'Estat espanyol.

OPORTUNITATS DE LA INNOVACIÓ: PROBLEMES MALEÏTS, ACCEPTACIÓ DELS ERRORS, AVALUACIONS PER APRENDRE I INTEL·LIGÈNCIA COL·LECTIVA, I UN CONTEXT POLÍTIIC I SOCIAL FAVORABLE

A) ELS PROBLEMES MALEÏTS

A l'administració pública és imprescindible innovar, sobretot, quan cal donar resposta a problemes complexos o de molt difícil solució. Són problemes inèdits i d'una complexitat desconeguda fins al moment (Brugué et al., 2013), i es coneixen també com a *wicked problems* o problemes maleïts (Rittel, 1973). Així doncs, **un *wicked problem* o problema maleït esdevé una oportunitat i un repte d'innovació** en política pública.

És això el que ha passat en la qüestió del joc? D'entrada, és fàcil pensar que la manca d'oportunitats de joc a l'espai públic o el dèficit de joc lliure a l'aire lliure dels infants no són un problema maleït i que podrien tenir una fàcil solució. Però **darrere el dèficit de joc lliure a l'aire lliure hi ha causes i conseqüències que sí que són un problema complex** i que no tenen una única solució: el pantallisme, el sedentarisme, l'obesitat (OMS, 2019) o l'individualisme (EVS, 2021), que són problemes emergents de l'última dècada i que van en augment. Aquests fenòmens són, en part, conseqüències de la manca de joc lliure compartit a l'aire lliure, però alhora formen part també de les causes del dèficit de joc (Helleman, 2022).

D'una banda, els infants estan dedicant més temps al joc amb pantalles (joc que de vegades és compartit, però en un entorn *on-line*) que no pas a les relacions de joc presencials en un espai físic compartit (EBSIB, 2021). Sovint, el temps lliure no es dedica ni tan sols al joc digital, sinó al consum de continguts digitals a través de les xarxes socials, a les quals els infants es connecten a edats cada vegades més primerenques. El pantallisme en la infància és un fenomen que, si bé ja existia abans del 2019, s'ha vist incrementat amb la situació de pandèmia de la covid-19 (IIAB, 2021). D'altra banda, els infants d'avui dia han substituït part dels jocs en grup i al carrer per altres activitats, com ara activitats programades (Nacions Unides, 2013). Aquest segon factor es produeix no tan sols per les preferències dels infants, sinó també pel posicionament de les persones adultes que en tenen cura, que d'una banda donen més valor a les activitats dirigides i amb finalitats específiques d'aprenentatge tangible (anglès, futbol, bàsquet, música, pintura, etc.) i, de l'altra, exerceixen un alt sobreproteccionisme envers els infants, reduint-se cada cop més la seva autonomia de joc al carrer (Gill, 2021). La sobreprogramació d'activitats extraescolars deixa poc marge a un temps lliure autogestionat i creatiu dels infants, i l'excés de pantalles no tan sols té conseqüències com ara l'augment del sedentarisme sinó que també condiciona el tipus de socialització que fan els infants amb els seus iguals i amb els altres. Més enllà dels impactes relacionals, el pantallisme impacta negativament en el desenvolupament del cervell, i pot derivar en problemes de salut mental derivats del consum de les xarxes socials (FAROS Sant Joan de Déu, 2021).

«Darrere el dèficit de joc lliure a l'aire lliure hi ha causes i conseqüències que tenen a veure amb problemes complexos que no tenen una única solució. Per això, situar el dèficit de joc com un tema que cal abordar des de les polítiques municipals ha significat no menystenir el problema, vincular-lo a moltes altres problemàtiques de la infància que obstaculitzen el seu desenvolupament saludable i, alhora, posar en valor els seus beneficis tant a nivell individual com comunitari.»

Situar el dèficit de joc com un tema que cal abordar des de les polítiques municipals ha vingut donat, entre d'altres, pel fet de no menystenir el problema i vincular-lo a moltes altres problemàtiques de la infància que n'obstaculitzen el desenvolupament saludable. La identificació del joc a l'espai públic com a política estratègica també s'ha derivat del fet de posar-ne en valor els beneficis, tant a nivell individual com comunitari. A més dels múltiples aprenentatges que ge-

nera el joc a nivell individual (cognitiu, afectiu, socials, motors, etc.), al voltant del joc es generen relacions i situacions de convivència tant per als nens i nenes com per als adults que els acompanyen, afavorint la mixtura social, ja que jugar és una expressió universal, una activitat que tothom entén i que es pot compartir sense barreres de cap mena.

Des d'aquesta perspectiva dels problemes que es poden adreçar mitjançant el joc a l'espai públic i dels beneficis que se'n deriven, **La política d'oportunitats de joc a l'espai públic de Barcelona s'adreça a un problema nou, de caràcter complex i al qual cal donar respostes noves.** Abans d'impulsar les polítiques de foment del joc a l'espai públic es desconeixia l'abast dels seus impactes i beneficis, partint d'una perspectiva molt limitada del joc, únicament com a font d'aprenentatges. La nova concepció ampliada sobre els beneficis del joc i el seu potencial d'impacte per fer front a problemes complexos ha desembocat en un nou marc conceptual i en nous instruments de governança i de disseny, i en noves actuacions a la ciutat. (Vegeu **Imatge 3**).

Imatge 3. Dotze motius de la importància del joc a l'aire lliure per als infants

Font: Gerben Helleman, Blog Urban Springtime, 2018.

A nivell conceptual, l'estratègia *Ciutat Jugable* no tan sols aborda problemes focalitzats en cada individu, sinó que també és capaç d'abordar nous reptes urbans, com la resiliència i la protecció del medi ambient, les millores en la salut, la igualtat de gènere i també la reducció de les desigualtats (Pares i Martí-Costa, 2019). Perquè millorar la ciutat per tal de jugar implica necessàriament construir una ciutat més naturalitzada, més saludable i que tingui en compte les cures en el seu disseny urbà. De fet, tant Jan Gehl com Jane Jacobs, dos urbanistes referents en l'impuls de models de ciutat més humanitzades, destaquen com les activitats lúdiques dels infants al carrer són un símptoma de qualitat dels espais. Els infants jugant al carrer generen espais amables i plens de vida que enriqueixen la vida de totes les persones de l'entorn. Com diu Francesco Tonucci, «una ciutat adequada per als nens i nenes és una ciutat que és bona per a tothom» (Tonucci, 1996).

Així doncs, amb **l'estratègia per ser una ciutat jugable, Barcelona ha canviat la manera d'entendre i d'explicar el problema del dèficit d'oportunitats de joc i els usos lúdics a l'espai públic** i ha replantejat la seva manera d'entendre l'origen, les dimensions, les causes i les conseqüències d'aquest problema. D'aquesta manera, bona part de la política de joc a l'espai públic es converteix en una política connectada a multiplicitat de reptes de la ciutat. Un assumpte fins aleshores unidimensional –el joc dels infants relegat a les àrees de joc– es transforma en un assumpte multidimensional, i aquí és quan apareix la innovació (Brugué et al., 2013).

«Amb l'estratègia per ser una ciutat jugable, Barcelona ha canviat la manera d'entendre i d'explicar el problema del dèficit d'oportunitats de joc i els usos lúdics a l'espai públic (focalitzat únicament en la diversificació de les àrees de joc), i ha replantejat la seva manera d'entendre l'origen, les dimensions, les causes i les conseqüències d'aquest problema.»

B) L'ACCEPTACIÓ DELS ERRORS EN POLÍTICA PÚBLICA

Una altra oportunitat per a la innovació és el fracàs de les polítiques públiques impulsades per resoldre un determinat aspecte, o bé l'acceptació d'errors per part de l'administració pública. I és que innovar no significa només ser més eficient en les respostes, sinó modificar, sobretot, el contingut de les preguntes. Ser innovador no significa únicament millorar les solucions, sinó ser capaç de reformular els problemes dels quals no en coneixem la solució. Aquesta ignorància inicial és el punt de partida per a la innovació. O, dit d'una altra manera, **la innovació parteix de reconèixer el desconeixement o, si es prefereix, d'un saber superat** (Brugué et al., 2013).

Així doncs, el simple fet d'assumir que, malgrat algunes estratègies prèvies i actuacions predecessores, el joc a l'espai públic no havia estat mai una prioritat municipal, i també la presa de consciència de les limitacions de les normatives i de la mirada parcial existent en la manera de renovar i planificar les noves àre-

«Múltiples circumstàncies polítiques van abonar el camp per a un canvi de mirada favorable a l'impuls d'una nova estratègia i, malgrat que no existia un context social generalitzat que reclamés més joc a l'espai públic, sí que hi havia contextos específics que l'abanderaven. A més, amb l'esclat inesperat de la pandèmia per la covid-19 i les restriccions d'ús de l'espai públic que se'n van derivar, es va fer més evident que mai com l'espai públic ofereix la possibilitat de cobrir necessitats vitals específiques de la infància que difícilment es poden cobrir a casa.»

es de joc únicament des del Plec de prescripcions tècniques per al disseny i execució d'àrees de joc infantil (2012) o plans puntuals (vegeu la Taula 1), suposen, en certa manera, un reconeixement d'aquests errors o d'aquesta manca de visió municipal. Així, les diverses estratègies per recuperar l'espai públic per a les persones en detriment dels cotxes, i la retirada de tots els cartells de «Prohibit jugar a pilota» dels carrers i places de la ciutat, com a cas paradigmàtic d'una actuació pública errònia⁴, són exemples de polítiques públiques que corregeixen polítiques anteriors.

C) AVALUAR LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES I SUMAR DES DE LA INTEL·LIGÈNCIA COL·LECTIVA

En tercer lloc, Brugué et al. també destaquen **com una oportunitat per innovar la necessitat d'avaluar les polítiques com a via per extreure'n aprenentatges i per, alhora, generar espais d'intel·ligència col·lectiva, implicant múltiples actors amb mirada diversa en la resolució del problema.** En aquest sentit, les avaluacions dels programes «Camí escolar, espai amic» (IIAB, 2017), «Patis escolars oberts al barri» (IIAB, 2017), l'*Observació etnogràfica d'àrees de joc de Barcelona* (IIAB, 2017), el document d'*Orientacions tècniques per a les àrees de joc a Barcelona* (IIAB, 2017), així com el diagnòstic mateix sobre la jugabilitat de la ciutat que es va fer de forma prèvia a l'elaboració del *Pla del joc a l'espai públic* (IIAB, 2019), són algunes avaluacions en matèria de joc a l'espai públic que es van dur a terme de manera prèvia a tota l'estratègia de *Ciutat Jugable* i que van permetre identificar errors i sumar mirades en les possibles solucions. I cal destacar també que la mateixa manera de construir el marc conceptual de ciutat jugable (sobre la base de les tres capes de joc) s'ha fet a partir del saber col·lectiu i la reflexió compartida entre tècnics de l'Administració, experts, ciutadania i infants. Els diversos grups de treball transversals entre àrees de l'Ajuntament que pràcticament no havien treballat mai plegades abans són un bon exemple de la generació de polítiques públiques mitjançant la intel·ligència col·lectiva.

D) UN CONTEXT POLÍTIC I SOCIAL FAVORABLE

En quart i últim lloc, Brugué et al. assenyalen que **perquè es pugui donar una innovació en polítiques públiques cal un context polític i social favorable.**

⁴ La retirada de cartells de «Prohibit jugar a pilota» dels carrers i places de la ciutat és el primer dels 10 projectes tractor del Pla del joc a l'espai públic.

En aquest sentit, tal i com s'ha descrit a l'inici d'aquest article, l'etapa 2016-2019 van ser anys en què múltiples circumstàncies polítiques i socials van abonar el camp per a un canvi de mirada favorable a l'impuls d'una nova estratègia que va posar el joc i l'espai públic al centre i que culminava amb l'aprovació del *Pla del joc a l'espai públic* el febrer del 2019.

A nivell polític, l'any 2015 començava el primer mandat d'un govern municipal totalment renovat, que aconseguiria estendre el seu projecte polític quatre anys més (2019-2023). Un govern municipal que posava en el centre de la política municipal temes que fins aleshores havien estat relegats a la perifèria, com ara la perspectiva de gènere, les polítiques de temps i de cures o la lluita contra l'emergència climàtica, amb actuacions decidides contra els efectes contaminants del trànsit rodat o dels creuers, la creació dels refugis climàtics, la lluita contra la segregació urbana amb al Pla de Barris o la continuació del desplegament del model de superilles urbanes.

L'esclat inesperat de la pandèmia per la covid-19 el març de 2020, el consegüent confinament de la població i les restriccions d'ús de l'espai públic van sumar una evidència cabdal a la importància de l'espai públic i la vida a l'aire lliure per a tota la ciutadania i, en especial, per als nens i nenes. Es va fer més evident que mai que l'espai públic ofereix la possibilitat de cobrir necessitats vitals específiques de la infància que difícilment es poden cobrir a casa i que l'espai públic es converteix en un igualador d'oportunitats en els contextos residencials més vulnerables (Cortés i Curcoll, 2020).

Pel que fa al context social, malauradament, la reivindicació del joc i la seva importància com a activitat educativa que han fet històricament alguns (pocs) activistes del joc⁵ no havien estat suficients perquè fos considerat un aspecte que calgués abordar des de la política pública, i no podem afirmar amb tanta seguretat que el context social fos tan favorable com el polític en l'impuls del joc a l'espai públic.

Tot i que, en general, les propostes adreçades a infants són fàcilment acceptades (especialment quan es queden en l'àmbit del concepte), en el moment de la seva aplicació sorgeixen conflictes. D'una banda, perquè comporten la revisió dels rols de poder prefixats; per exemple, els interessos econòmics vs els interessos de benestar i salut. De l'altra, perquè suposen un xoc en la percepció i concepció social de la majoria de la població, com per exemple la poca importància social que es dona al joc, la prioritització de les activitats organitzades en el temps lliure vs el valor que es dona als espais de joc lliure dels infants, o la poca tolerància adulta a la presència d'adolescents a l'espai públic (Ajuntament de Barcelona, 2016). Així, si bé no existia un context social generalitzat que reclamés més joc a

⁵ Les entitats de lleure del territori, ATZAR, que és l'Associació de Ludotecaris i Ludotecàries de Catalunya, els responsables, els experts en jocs organitzadors de festivals de joc, com el Festival El DAU de la ciutat de Barcelona, o el Centre d'Assessorament i Investigació en Educació Viva.

l'espai públic, sí que hi havia contextos específics que ho abanderaven, com per exemple la demanda de les famílies dels infants amb discapacitat de tenir espais de joc accessibles i inclusivament, la demanda d'una ciutat més pacificada i menys contaminada, les iniciatives de les associacions de famílies per transformar els patis de les escoles, així com la reclamació per part d'esplais i caus de més espais per jugar i trobar-se al carrer. Totes aquestes reivindicacions van configurar (i encara avui configuren) elements de suport social per al canvi.

ELS QUATRE MOTORS DE LA INNOVACIÓ: SUPERIOR, LATERAL, INTERN I EXTERN

Si bé existien totes aquestes oportunitats per a la innovació en el context de Barcelona, Brugué et al. argumenten que aquestes no són, per si soles, suficients per aconseguir el salt innovador. I és per això que parlen de la necessitat de quatre motors (o palanques) per a la innovació, és a dir, factors humans, organitzatius, institucionals, etc. que afavoreixen l'activació del potencial innovador, i que cal que s'activin tots quatre alhora (encara que sigui en diferents graus d'intensitat) per tal que es doni la innovació. Els quatre motors identificats són el motor superior, el motor lateral, el motor intern i el motor extern.

«La innovació que ha fet Barcelona en matèria de ciutat jugable ha estat possible perquè, a més de tenir les oportunitats i els contextos necessaris, s'han donat els quatre motors o palanques de la innovació. L'Institut Infància i Adolescència de Barcelona ha encarnat el rol de motor superior; les experiències inspiradores dels països anglosaxons, el motor lateral; els diversos espais de treball transversals, el motor intern, i els processos de cocreació amb la ciutadania, el motor extern.»

Quins han estat, doncs, els estímuls que han permès convertir una innovació potencial en una realitat d'innovació en la política pública del joc a l'espai públic de Barcelona?

El **motor superior de la innovació** es refereix al paper que poden desenvolupar algunes **institucions públiques més allunyades del dia a dia de la implementació de les polítiques públiques** (per exemple, institucions de nivell governamental superior al d'un ajuntament) o bé la influència d'alguns àmbits acadèmics i de recerca. En el cas de *Barcelona Ciutat Jugable*, aquest motor superior estaria encarnat per l'Institut Infància i Adolescència. Segons Brugué et al., per tal que el món de l'acadèmia i de la recerca puguin incidir de manera efectiva en la innovació administrativa cal tenir una actitud de compromís social, voluntat de servei públic i sentit d'utilitat necessària, tots ells aspectes estratègics en la missió de l'Institut Infància i Adolescència, així com el convenciment que la col·laboració entre l'acadèmia i l'administració pública és imprescindible per poder impulsar polítiques públiques basades en l'evidència. A més, la voluntat de fer política pública més ben informada i basada en l'evidència (Pineda i Stinus, 2021) és una de les raons de ser de l'Institut Infància i Adolescència i el que configura el seu paper de pont entre el coneixement i la política, un pont que

ha estat determinant per a l'impuls de l'estratègia *Barcelona Ciutat Jugable*, com ja s'ha explicat anteriorment.

El **motor lateral de la innovació** és una palanca que es basa en el contagi, és a dir, en el **coneixement, comparació i posterior imitació d'altres administracions públiques similars**. Parteix de l'aprenentatge entre iguals i té un gran potencial quan no es cau en el mimetisme irreflexiu i es genera un marc propi adient a cada context on es vol aplicar la política. En aquest sentit, la participació de l'Institut Infància i Adolescència en la conferència internacional de la organització Child in the City l'any 2016⁶ i la recerca internacional inspiradora dels països anglosaxons realitzada posteriorment van funcionar com a motor lateral de la innovació.

El **motor intern de la innovació** consisteix a propiciar i escoltar la **generació col·lectiva de coneixement dins l'organització mateixa**. Aquest motor també s'ha donat en el cas de *Barcelona Ciutat Jugable*, gràcies als diversos espais de treball transversals, amb personal tècnic i polític municipal implicat i la coordinació d'aquests grups per part de l'Institut Infància i Adolescència. Cal destacar el principal òrgan de governança del pla, el grup impulsor del desplegament del *Pla del joc a l'espai públic* recollit en els apartats previs, i també l'existència de diversos grups motor encarregats del desplegament d'alguns dels projectes tractors del pla o d'algunes de les actuacions més estratègiques, com ara el grup motor dels programes «Transformem els patis», «Protegim les escoles», «Juguem a les Places» o «Carrers en joc».

Tampoc no hi ha faltat el **motor extern**, que és possible només quan l'Administració es mostra propera i contempla **la ciutadania i la societat civil com a font d'innovació i de coneixement imprescindibles**. En aquest sentit, l'elaboració participada i col·laborativa del mateix *Pla del joc a l'espai públic*, amb més de 400 persones implicades, o els diversos processos de cocreació amb infants (com la transformació d'espais lúdics, dels entorns escolars i dels patis escolars, que també han comptat amb la participació de tota la comunitat educativa) són un bon exemple del motor extern de la innovació. Processos clau, com la definició dels set criteris de qualitat per a una ciutat jugable, la identificació dels sis criteris per a un bon pati, o la conceptualització del nou model d'accessibilitat a les àrees de joc, també han estat processos contrastats per persones expertes i referents de les entitats de la societat civil, reforçant encara més la intensitat del motor extern d'innovació.

GIR CONCEPTUAL I GIR METODOLÒGIC: LES CLAUS DE LA INNOVACIÓ

Els motors de la innovació serveixen per activar els mecanismes per poder passar a l'acció, però en què consisteix la innovació exactament? Com es pot reco-

⁶ <https://www.childinthecity.org/conference-2016/>

nèixer en una política pública? Segons Brugué et al., hi ha dos requisits clau perquè una determinada política pública pugui ser considerada innovadora: d'una banda, aportar un **gir conceptual en la problemàtica que es vol abordar**, una nova filosofia; de l'altra, derivar el gir conceptual en un **canvi metodològic** que impliqui noves maneres de funcionar. Una metodologia que s'alineï amb el nou marc conceptual.

«El *Pla del joc a l'espai públic*, com a eina per avançar cap a la ciutat jugable, crea un nou marc de referència i fins i tot una nova nomenclatura al voltant del joc a la ciutat. Es tracta d'un gir conceptual que acaba esdevenint també un gir metodològic, amb nous indicadors i un nou sistema de registre de dades per diagnosticar la jugabilitat i planificar el joc a la ciutat, entre d'altres.»

La nova concepció del potencial del joc a l'espai públic com a clau de volta d'un problema complex i multidimensional esdevé el punt de partida per articular un discurs renovat que situa la concepció del joc en una nova perspectiva: es comença a imaginar d'una altra manera el lloc que cal donar al joc i a la infància en l'espai públic. Des d'aquest nou lloc que es dona a la importància del joc (molt més enllà d'un vehicle d'aprenentatge) s'articula **una nova manera de pensar i, en definitiva, un gir conceptual**.

Aquest gir es fa palès quan canvia el marc mental dels màxims responsables de dirigir la política municipal i, d'una manera molt gràfica en el cas que ens ocupa, quan aquests referents de la política municipal comencen a fer ús del concepte mateix de «ciutat jugable». En pocs anys Barcelona passa de no voler utilitzar el concepte «jugable» (els serveis lingüístics de l'Ajuntament argumenten que no és una paraula normativa en català i per això l'estratègia del 2018 es diu «Barcelona dona molt de joc» en comptes de «Barcelona Ciutat Jugable») a generar una marca amb una imatge gràfica concreta sota el lema *Barcelona, Ciutat Jugable* o, fins i tot, a tenir una pàgina web municipal amb aquest concepte a la seva url (www.barcelona.cat/ciutatjugable). Els responsables polítics i tècnics comencen a utilitzar aquest terme i, des de l'alcaldia mateixa fins a tinences i gerents/es i directores/es vinculats, incorporen en els seus discursos la necessitat del joc dels infants com un valor important de ciutat al qual cal donar resposta.

I és que el ***Pla del joc a l'espai públic, com a eina per avançar cap a la ciutat jugable, crea un nou marc de referència i fins i tot una nova nomenclatura al voltant del joc a la ciutat*** (Cortés i Truñó, 2019), identificant la infraestructura lúdica de la ciutat molt més enllà de les àrees de joc per a infants (amb la identificació de tres capes d'infraestructura lúdica), i definint set criteris per avançar cap a una ciutat jugable de qualitat. En el setè dels criteris per a una ciutat jugable, s'encunya el terme «ecosistema lúdic» com a clau per a la planificació del joc a la ciutat. Amb els ecosistemes lúdics, es garanteixen les diferents necessitats, especialment les d'inclusió dels infants amb discapacitat, però també les de naturalització o les d'activitat física per als adolescents. Tal i com ja s'ha explicat, es tracta d'un marc elaborat a partir d'evidència i coneixement in-

ternacional i contextualitzat a la ciutat de Barcelona. De fet, com en el cas de Barcelona, la innovació és sempre contextual (Hartley, 2005; Borins, 2000).

A més del gir conceptual, cal assenyalar el **gir metodològic**. Aquest gir metodològic es fa evident quan en reunions tècniques de projectes urbans es pregunta a l'arquitecte com ha tingut en compte la *jugabilitat* en la seva proposta o quan, per exemple, els equips d'arquitectes incorporen la *pedagogia del joc* per explicar la concepció dels seus projectes arquitectònics de creació o remodelació d'àrees de joc (Acte sobre Accessibilitat a les àrees de joc infantil, coorganitzat pel COAC i l'Ajuntament de Barcelona, 2022). El gir metodològic es fa evident quan es planifica en base a dades robustes i disponibles sobre la *infraestructura lúdica* o quan s'analitzen les necessitats de la ciutat a partir dels *ecosistemes lúdics*.

A més, amb la finalitat d'aterrar el nou marc, es generen uns indicadors i un nou sistema de registre de dades per poder diagnosticar el grau de jugabilitat de la ciutat i disposar de l'evidència per planificar la ciutat i dissenyar les diverses infraestructures de joc. És a dir, Barcelona ha innovat en la recollida i generació de dades que serveixen com una font de coneixement i d'evidència per implementar millores en relació amb el joc a l'espai públic, dotant-se de mecanismes de seguiment i avaluació que li permeten mesurar fins a quin punt realment la ciutat està avançant i quin impacte estan tenint les actuacions desplegades.

El punt de partida del gir metodològic va ser la primera diagnosi sobre oportunitats de joc que es va fer en el moment d'elaboració del *Pla del joc a l'espai públic*. Però durant el temps d'implementació, el Departament de manteniment d'infraestructures i jocs infantils de l'Institut Municipal de Parcs i Jardins de Barcelona ha creat nous registres de seguiment i anàlisi. Amb caràcter totalment innovador, ha generat un sistema de captació de dades que els permet analitzar la usabilitat de cada àrea de joc i les valoracions que en fan els usuaris. En un sol any de funcionament, s'han rebut un total de 7.000 enquestes per part de famílies usuàries (octubre 2021-octubre 2022) i, amb les polseres amb tecnologia UWB que es posaven als infants durant el seu temps de joc s'han pogut rastrejar les dinàmiques, els recorreguts i el temps de joc dels infants (847 infants i 13.306 minuts de joc analitzats). Complementàriament, s'han instal·lat termobotons als tobogans d'algunes àrees de joc per conèixer els paràmetres de temperatura i millorar el confort tèrmic d'aquestes àrees i dels seus elements de joc. Es tracta del primer estudi d'aquest tipus que es fa a l'Estat espanyol (Ajuntament de Barcelona, 2022).

A banda dels sistemes innovadors de recollida de dades per a l'avaluació del joc a les àrees de joc, també s'han impulsat avaluacions d'impacte d'alguns dels programes. L'avaluació del programa «Protegim les escoles» ha permès conèixer els canvis d'usos lúdics dels infants i els temps de relació entre les famílies en els moments d'entrada i sortida dels centres educatius (ASPB, 2023). L'avaluació del programa «Transformem patis», per posar-ne un altre exemple, ha apor-

tat coneixement sobre els canvis en les relacions entre els infants i la diversificació del joc als patis escolars (IIAB, 2022 i ASPB, 2021). Finalment, l'avaluació del programa pilot del «Servei de suport al joc d'infants amb discapacitat» ha aportat coneixement valuós sobre els beneficis d'incorporar noves estratègies per garantir l'accessibilitat i la inclusió dels infants amb diversitat funcional o sobre els beneficis de donar suport als progenitors amb discapacitat.

DE LA INNOVACIÓ EN EL CONCEPTE AL DESPLEGAMENT D'ACTUACIONS I PROGRAMES INNOVADORS

Barcelona Ciutat Jugable no tan sols es pot considerar una política innovadora pels girs conceptual i metodològic que incorpora sinó perquè **ha estat capaç de dissenyar i implementar projectes i actuacions innovadores en matèria de joc a l'espai públic**. La innovació en les actuacions pot venir pel concepte, per l'aplicació, pel repte que aborden o pel seu gran abast. De vegades per la innovació en diversos aspectes combinats.

Algunes de les actuacions innovadores s'inspiren en experiències internacionals, com per exemple el tall de carrers al trànsit rodat (Obrim Carrers), la instal·lació d'espais de joc intergeneracionals (Espai de joc 0-99 a la Clariana de Glòries) o la instal·lació d'espais lúdics per refrescar-se i jugar amb aigua. D'altres són actuacions noves i genuïnes de la ciutat, pioneres a nivell estatal o fins i tot a nivell europeu, com per exemple les superàrees de joc, el nou model d'àrees de joc accessibles, o els programes «Protegim les escoles» i «Transformem els patis».

«Barcelona ha dissenyat i implementat projectes i actuacions concretes que suposen una innovació en matèria de joc a l'espai públic, algunes de les quals pioneres a nivell de ciutat, com en el cas del nou model de superàrees de joc. A nivell estatal i, en algun cas, també a nivell europeu, alguns dels més rellevants són el nou model d'accessibilitat a les àrees de joc, el servei de suport al joc per a infants amb discapacitat, el programa «Protegim les escoles», l'abast del programa «Transformem els patis» o la metodologia de cocreació amb infants d'espais lúdics, entorns escolars i patis escolars.»

En el cas del **nou model de superàrees de joc**, es tracta d'un model que no existia prèviament a la ciutat i que consisteix en àrees de joc de més de 600 m², amb grans estructures singulars de joc (el Pop de Sant Andreu i la Balena de Nou Barris en són dos exemples). En pocs anys, Barcelona ha passat de no tenir-ne cap a tenir-ne 12.

Un altre exemple d'actuació innovadora i pionera és el **nou model d'accessibilitat a les àrees de joc**, un bon exemple de coproducció de política pública, ja que ha estat codissenyat pels serveis tècnics de l'Ajuntament juntament amb la Xarxa d'Accessibilitat i Vida Independent de l'Acord Ciutadà per una Barcelona Inclusiva i amb la participació de l'Institut Infància i Adolescència. El nou model

defineix els criteris d'acord amb els quals una àrea de joc pot ser considerada totalment accessible (totes les activitats lúdiques són accessibles), accessible (l'element reclam és accessible) o que té almenys un element de joc accessible. Es tracta d'un model pioner a nivell estatal perquè, a més d'abordar l'accessibilitat a les àrees de joc d'una manera nova, suposa un pas més enllà de l'*Ordre d'accessibilitat i no-discriminació per l'accés i la utilització dels espais públics urbanitzats* (TMA/851/2021) del Ministeri de Transports, Mobilitat i Agenda Urbana, una ordre de mínims que contribueix en molt poca mesura a fer àrees de joc accessibles de qualitat.

En relació amb el joc dels infants amb discapacitat, cal destacar una altra actuació innovadora (encara en format de projecte pilot): **el servei de suport al joc per a infants i famílies amb discapacitat**. Aquesta actuació consisteix a oferir un servei de monitor o monitora que doni suport als infants que habitualment tenen dificultats per anar al parc, ja sigui perquè ells mateixos tenen una discapacitat o bé perquè la tenen els seus pares o mares. No existeix cap servei d'aquestes característiques ni a nivell nacional ni internacional, d'acord amb una revisió sistemàtica de documentació relacionada amb el joc inclusiu, el suport, el disseny universal i la diversitat funcional elaborada per la Fundació Institut Guttmann per encàrrec de l'Ajuntament de Barcelona (Institut Guttmann, 2021). A més, la iniciativa de suport al joc ha despertat molt interès en les xarxes d'intercanvi d'experiències i coneixement en les quals participen els tècnics de l'Institut Municipal de Persones amb Discapacitat.

Un altre dels programes innovadors dins el *Pla del joc a l'espai públic* és el **programa «Protegim les escoles»**, amb un desplegament a gran escala que ha millorat els entorns escolars de 200 centres educatius de la ciutat. Cal esmentar que, tristament, la mort d'un infant per l'atropellament d'un cotxe al voltant de la seva escola n'ha accelerat la implementació i l'ha configurat com una de les estratègies urbanes clau en la política municipal⁷. El programa parteix de microintervencions per millorar la seguretat, la confortabilitat i l'increment de verd i guanyar espai per al joc fortuït i la trobada, adaptades al context de cada escola i de processos de cocreació amb la comunitat educativa (inclosos els infants). La metodologia de cocreació de «Protegim les escoles» va ser presentada al *X Seminario de Movilidad e Infancia del Ministerio para la Transición Ecológica y el Reto Demográfico* (maig del 2022).

També cal assenyalar el **programa «Transformem els patis»**, que aborda la transformació dels espais exteriors dels centres educatius des d'una perspectiva holística a partir dels «6 criteris per a un bon pati», un marc conceptual creat *ad hoc* per al programa i amb la participació de persones expertes de diferents àmbits i disciplines i la col·laboració entre dues administracions i les comunitats

⁷ Pau Faus: Kinder City <https://youtu.be/8YpPonRiRhs> Documental sobre set actuacions per millorar la ciutat per als infants. Casos de les ciutats d'Amsterdam, Milà i Barcelona.

educatives. Els sis criteris serveixen com a base per als processos de cocreació que es realitzen amb la comunitat educativa de cada escola que transforma el seu pati i en el qual també participen els nens i nenes. El seu abast i la implicació de l'administració local per dur-lo a terme (tant a nivell tècnic com pressupostari) no existeixen en cap altre municipi de l'Estat espanyol, tal com destaquen en el marc del programa divulgatiu estatal «*Patios por el clima*», que rep el suport del Ministeri per a la Transició Ecològica d'Espanya (Patios x Clima, 2023).

També el **programa «Patis escolars oberts al barri»**, i en especial la novetat d'obrir també els patis de les escoles bressol al barri, continua sent un referent per a ciutats com París o altres ciutats catalanes i espanyoles que hi han mostrat interès.

En termes d'innovació en la planificació, cal destacar el desplegament del **programa «Juguem a les places»**, un programa de dinamització de joc a les places. El programa ha servit per vertebrar i cohesionar els diversos projectes de joc al carrer que ja existien en diferents districtes, així com per la seva extensió a altres barris de la ciutat, en base a un sistema d'indicadors de desigualtats territorials que ha permès identificar quins eren els barris d'actuació prioritària.

Finalment, una darrera actuació transversal del *Pla de Joc* que val la pena destacar és la incorporació d'una **metodologia de cocreació amb infants d'espais lúdics** integrada en el procés de disseny urbà, en base a la qual es reconeix l'expertesa dels infants i es posa al mateix nivell d'importància que la de les persones adultes. A partir d'aquesta metodologia, que es va utilitzar per primera vegada per a la cocreació de les superàrees de joc del Pop de Sant Andreu i la Balena de Nou Barris, Barcelona ha elaborat una guia de cocreació d'espais lúdics que ja ha estat utilitzada per municipis com Granollers o Alella, entre d'altres (IIAB, 2020).

Reflexions finals

En els darrers anys la ciutat de Barcelona ha impulsat una estratègia per esdevenir cada vegada més jugable, **una estratègia que ha situat el joc dels infants a l'espai públic al centre d'una política pública amb una dimensió i un abast realment únics**. La manera com Barcelona ha liderat un canvi de mirada en relació amb el joc a l'espai públic i la manera com ha abordat la problemàtica del dèficit de joc a l'aire lliure l'han situat com una **ciutat pionera i innovadora, alhora que referent d'altres ciutats** catalanes, europees i fins i tot latinoamericanes.

Per entendre com s'ha produït aquest canvi de mirada i l'abast que ha tingut, fem dos exercicis analítics en aquest article. Un primer exercici, en què identifiquem i revisem els **models i estratègies que van ajudar a adobar el terreny**

que acabaria posant el joc el centre d'una política pública. I un segon exercici en què, a la llum dels principis recollits a *Els motors de la innovació en l'administració pública* (Brugué et al., 2013), ens preguntem si **l'estratègia de ciutat jugable ha suposat una innovació en les polítiques d'espai públic i infància a la ciutat.**

Barcelona mai no havia tingut mai una política decidida de foment del joc a l'espai públic que fos realment transformadora de la ciutat fins a l'aprovació de la mesura de govern «Barcelona dona molt de joc» (Ajuntament de Barcelona, 2018) i, més concretament, fins a l'aprovació i posada en marxa del *Pla del joc a l'espai públic de Barcelona amb horitzó 2030* (Ajuntament de Barcelona, 2019). Tanmateix, hi havia hagut tres estratègies de ciutat que, malgrat que no contemplaven el joc dels infants al carrer com un aspecte troncal, hi feien menció: el model de *Superilles urbanes*, l'estratègia de *Ciutat Educadora* i el *Pacte del temps*. També identifiquem altres plans municipals que fan referència al joc dels infants, però de manera encara més puntual, i alguns plans per millorar les àrees de joc. Tot i així, cap d'aquestes estratègies, plans o actuacions no van suposar una transformació significativa del joc com a política pública, ni impactaven en termes de la seva planificació. Val la pena destacar que l'*Ordenança municipal del 2005* (Ajuntament de Barcelona, 2005) contemplava el joc més aviat com una qüestió molesta per a la ciutadania i que, per tant, calia regular, i no pas com un dret dels infants que calia fomentar o com un enriquiment per a la ciutat i per a la vida comunitària. Bona prova d'això van ser els cartells de «Prohibit jugar a pilota» que abans de l'aprovació del *Pla del joc a l'espai públic* es van posar en molts parcs i places de la ciutat i que, a partir de la mesura de govern, es va decidir retirar.

Amb la nova estratègia de ciutat jugable, en canvi, es construeix un nou paradigma, una **nova filosofia que situa el joc i l'infant en el centre** del disseny de l'espai públic. I no tan sols això, sinó que es crea un nou marc de referència, un marc conceptual propi que radiografia la ciutat en termes d'infraestructura lúdica i defineix criteris de qualitat. Amb pocs anys fins i tot el terme «ciutat jugable» serà acceptat. Es tracta d'un **gir conceptual que s'acompanya d'un gir metodològic**, ja que per primera vegada **la planificació urbana es fa amb criteris de jugabilitat**, tenint en compte els ecosistemes lúdics, i s'impulsen **programes específics d'estímul del joc al carrer**. A més, el *Pla del joc a l'espai públic* suposa una transversalització de les polítiques de joc en diferents àrees de l'Ajuntament, així com la incorporació i impuls de processos de participació i cocreació, tant amb persones expertes com amb la ciutadania en general i amb els infants en particular. En aquest gir ha estat clau **l'acompanyament d'una institució com l'Institut Infància i Adolescència de Barcelona**, que ha exercit el rol de motor superior en la generació de coneixement i d'evidència i en el foment de diàlegs i acords compartits entre els diversos agents implicats.

La dimensió i l'abast de l'estratègia Barcelona Ciutat Jugable són realment únics i singulars. En primer lloc, **pel canvi de paradigma** que suposa, ja que

s'ha canviat la manera d'entendre i d'explicar el problema del dèficit d'oportunitats de joc i els usos lúdics a l'espai públic (fins aleshores focalitzat únicament en la diversificació de les àrees de joc), i s'ha replantejat la manera d'entendre l'origen, les dimensions, les causes i les conseqüències d'aquest problema, que és alhora causa i conseqüència de problemes complexos com ara el pantallisme, el sedentarisme, l'obesitat o l'individualisme. L'anàlisi en termes d'oportunitats, motors i claus de la innovació ens permet fer un retrat d'una política innovadora que fa un salt de gegant en la garantia del dret al joc a la ciutat i que en desvetlla els beneficis per al conjunt de la ciutadania.

En segon lloc, l'estratègia Barcelona ciutat jugable és singular **per la diversitat i el volum d'actuacions que agrupa**, algunes de les quals molt innovadores i pioneres a nivell estatal o, fins i tot, europeu: el nou model d'àrees de joc accessibles, les noves superàrees de joc o els programes «Protegim les escoles», «Transformem els patis» i «Juguem a les places» i el «Servei de suport al joc per a infants amb discapacitat» en són només alguns exemples.

Tot plegat ha fet que el *Pla del joc a l'espai públic* i tota l'estratègia de *Barcelona Ciutat Jugable* **hagin suscitat l'interès i hagin esdevingut referent per a altres ciutats catalanes**, com Igualada, Mollet, Centelles, Terrassa o Granollers, entre d'altres; **altres ciutats europees**, com París o Udine, a Itàlia; i fins i tot **ciutats llatinoamericanes**, com Sao Paulo; i també en **algunes xarxes internacionals**, com ara la *Real Play Coalition*, en el marc de *Resilient Cities*, *Eurocities*, *Playfull Paradigm*, *Educating Cities* o *Child in the City*.

A l'espera d'una revisió del *Pla del joc a l'espai públic*, prevista per al 2024, i en base a una segona diagnosi més aprofundida i territorialitzada a nivell de districte, disposarem de més i millor evidència no tan sols del canvi de mirada pel que fa el joc a l'espai públic, sinó dels impactes tangibles del pla, tant en la configuració de la ciutat com en les pràctiques de joc dels nens i nenes.

Després de l'anàlisi realitzada en el marc d'aquest article, pensem que **l'aposta de Barcelona per una ciutat jugable té la majoria dels ingredients necessaris per poder dir que ha representat i està encara representant una innovació en la política pública**: un cas d'èxit que no tan sols ha esdevingut inspirador i referent per a altres ciutats, sinó que **està transformant de manera tangible la ciutat i el joc dels nens i nenes, garantint molt més el seu dret al joc**.

Bibliografia

Agència de Salut Pública de Barcelona (2023). *Avaluació del programa Protegim les Escoles*. Ferrer-Fons, M. i Lopez, M. J., Agència de Salut Pública de Barcelona, Ajuntament de Barcelona. <https://www.aspb.cat/wp-content/uploads/2023/03/Avaluacio-programa-Protegim-Escoles.pdf>

- Ajuntament de Barcelona (2004). Pacte del temps de Barcelona. *Un compromís de ciutat per a una organització del temps més saludable, igualitària i eficient*. Ajuntament de Barcelona. <https://ajuntament.barcelona.cat/usosdeltemps/ca/pacte-del-temps/ques-el-pacte-del-temps>
- Ajuntament de Barcelona (2012). *Plec de prescripcions tècniques per al disseny i execució d'àrees de joc infantil*. Departament d'Informació de Projectes i Recepcions, Avaluació, Control de qualitat i Projectes, Jocs infantils i Gent gran, Habitat Urbà, Ajuntament de Barcelona. <https://w110.bcn.cat/MediAmbient/Continguts/Documents/Documentacio/PlecPrescripcionsTecniquesAreesJocInfantil.pdf>
- Ajuntament de Barcelona (2013). *Pla del verd i de la biodiversitat de Barcelona 2020*. Medi Ambient i Serveis Urbans – Hàbitat Urbà; Ajuntament de Barcelona. <https://ajuntament.barcelona.cat/ecologiaurbana/ca/que-fem-i-per-que/ciutat-verda-i-biodiversitat/pla-verd-i-la-biodiversitat>
- Ajuntament de Barcelona (2013). *Pla municipal per a la infància 2013-2016*. Àrea de Qualitat de Vida, Igualtat i Esports; Regidoria de Família, Infància; Usos del temps i Discapacitats: Irma Rognoni; Ajuntament de Barcelona. <https://ajuntament.barcelona.cat/dretssocials/sites/default/files/arxiu-documents/Pla%20Infancia%202013-2016.pdf>
- Ajuntament de Barcelona (2014). *Mesura de govern: Pla de Racons Infantils 2014-2019. Actuacions preliminars 2014-2015*. Direcció d'Espais Verds i Biodiversitat; Àrea d'Hàbitat Urbà; Ajuntament de Barcelona. <https://bcnroc.ajuntament.barcelona.cat/jspui/handle/11703/123221>
- Ajuntament de Barcelona (2015). *Superilles pilot al districte de Sant Martí. Informe Diagnòstic Situació Actual*. Direcció de projectes d'hàbitat urbà; Agència d'Ecologia Urbana de Barcelona. https://ajuntament.barcelona.cat/superilles/sites/default/files/20150217%20%20Diagnostico%20Superilla%20Poblenou%201_0.pdf
- Ajuntament de Barcelona (2016). *Mesura de Govern: Omplim de vida els carrers. La implantació de les Superilles a Barcelona*. Gerència d'Ecologia Urbana; Comissió d'Ecologia, Urbanisme i Mobilitat (Consell Municipal de Barcelona); Àrea d'Ecologia, Urbanisme i Mobilitat; Ajuntament de Barcelona. <https://bcnroc.ajuntament.barcelona.cat/jspui/handle/11703/97356>
- Ajuntament de Barcelona (2016). *Pla d'Actuació Municipal de Barcelona (PAM) - Joventut. Estudi sobre joves i espai públic a la ciutat de Barcelona*. Ajuntament de Barcelona, Departament de Joventut, Direcció de Serveis d'Infància, Joventut i Gent Gran. https://ajuntament.barcelona.cat/dretssocials/sites/default/files/arxiu-documents/pam_joventut_i_espai_public.pdf
- Ajuntament de Barcelona (2018). *Mesura de govern per garantir i millorar la incidència de l'associacionisme educatiu de base comunitària a la ciutat*. Drets Socials; Direcció de Serveis d'Infància, Joventut i Gent Gran; Departament de Joventut; Ajuntament de Barcelona. https://www.slideshare.net/Barcelona_cat/mesura-de-govern-per-garantir-i-millorar-la-incidncia-de-lassociacionisme-educatiu-de-base-comunitria-a-la-ci
- Ajuntament de Barcelona (2019). *Pla del joc a l'espai públic de Barcelona amb horitzó 2030*. Institut Infància i Adolescència de Barcelona-Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona; Ajuntament de Barcelona. <https://bcnroc.ajuntament.barcelona.cat/jspui/handle/11703/113764>
- Ajuntament de Barcelona (2021). *Mesura de Govern: Superilla Barcelona per regenerar Barcelona i els seus barris*. Gerència d'Àrea d'Ecologia Urbana; Consell Municipal de Barcelona. Plenari; Ajuntament de Barcelona. <https://bcnroc.ajuntament.barcelona.cat/jspui/handle/11703/123221>

- Ajuntament de Barcelona (2022). *Enquesta de valors socials de Barcelona. Informe d'anàlisi*. Oficina Municipal de Dades; Ajuntament de Barcelona. <https://ajuntament.barcelona.cat/dades/ca/enquesta-valors-socials-2021>
- Arup (2017). *Cities Alive. Designing for urban childhoods*. ARUP. <https://www.arup.com/perspectives/publications/research/section/cities-alive-designing-for-urban-childhoods>
- Associació Internacional de Ciutats Educadores (2020). *Carta de Ciutats Educadores 2020*. https://www.edcities.org/ca/wp-content/uploads/sites/6/2020/12/CAT_Carta-2.pdf
- Brugué, Q., Boada, J. i Blanco, I. (2013). «Els motors de la innovació a l'Administració pública». Dins: *Estudis de Recerca Digital*, 5. Escola d'Administració Pública de Catalunya, Generalitat de Catalunya. https://eapc.gencat.cat/web/.content/home/publicacions/col_leccio_estudis_de_recerca_digital/5_motors_innovacio_administracio_publica/erd_05_els_motors_de_la_innovacio.pdf
- Convention on the Rights of the Child*, United Nations (1989). <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>
- Corominas, M. i Pineda, L. (2021). «Els efectes del confinament i la pandèmia en la infància i adolescència de Barcelona». Dins: Migoya, J. C. (ed.). *Anuari Metropolità de Barcelona 2020. La metròpoli (post)-covid impactes, escenaris i reptes*. (pàg. 107-142). Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona. <https://institutinfancia.cat/mediateca/article-els-efectes-del-confinament-i-la-pandemia-en-la-infancia-i-adolescencia-de-barcelona/>
- Cortés, E. i Curcoll, L. (2020). «L'espai públic garanteix necessitats vitals de la infància i iguala oportunitats de joc i salut». *El Crític*. <https://www.elcritic.cat/opinio/lespai-public-garanteix-necessitats-vitals-de-la-infancia-i-iguala-opportunitats-de-joc-i-salut-58664>
- Cortés, E. i Truñó, M. (2018). «Ciutat jugable i ciutat jugada: diagnosi de les oportunitats de joc a l'espai públic de Barcelona». Dins: Clapés, J. (ed.), *Anuari Metropolità de Barcelona 2018. Del Barri a la Metròpoli* (pàg. 69-92). Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona. <https://institutinfancia.cat/mediateca/article-ciutat-jugable-i-ciutat-jugada-diagnosi-de-les-opportunitats-de-joc-a-lespai-public-de-barcelona/>
- FAROS Sant Joan de Déu (2021, 13 de març). *Els riscos de les xarxes socials en la salut mental dels adolescents*. FAROS Sant Joan de Déu. <https://faros.hsjdbcn.org/ca/articulo/riscos-xarxes-socials-salut-mental-dels-adolescents>
- Gill, T. (2021). *Urban Playground: How Child-Friendly Planning and Design Can Save Cities*. RIBA Publishing. https://ribabooks.com/Urban-Playground-How-Child-Friendly-Planning-and-Design-Can-Save-Cities_9781859469293
- Global Designing Cities Initiative i NACTO. (2020). «Designing streets for kids». *National Association of City Transportation Officials*. <https://globaldesigningcities.org/publication/designing-streets-for-kids/>
- Greater London Authority (2012). *Shaping Reighbourhoods: Play and Informal Recreation, Supplementary Planning Guidance. London Plan 2011, implementation framework*. Greater London Authority, City Hall, Londres. https://www.london.gov.uk/sites/default/files/osd31_shaping_neighbourhoods_play_and_informal_recreation_spg_high_res_7_0.pdf
- Helleman, G. (2022, 10 d'octubre). *Play-friendly cities: first results*. Urban Springtime. About the planned and lived city. <https://urbanspringtime.blogspot.com/2022/10/play-friendly-cities-first-results.html>

- Institut Infància i Adolescència de Barcelona (2017). *Informe d'avaluació del programa Camí escolar, espai amic*. Institut Infància i Adolescència de Barcelona (Ajuntament de Barcelona). <https://institutinfancia.cat/mediateca/informe-davaluacio-programa-cami-escolar-espai-amic/>
- Institut Infància i Adolescència de Barcelona (2017). *Consideracions sobre l'espai públic amb perspectiva d'infància i adolescència. Document de Treball*. Institut Infància i Adolescència de Barcelona (Ajuntament de Barcelona). <https://institutinfancia.cat/mediateca/consideracions-sobre-lespai-public-perspectiva-dinfancia-adolescencia/>
- Institut Infància i Adolescència de Barcelona (2017). *Informe d'observació etnogràfica d'àrees de joc de Barcelona. Una aproximació als usos i valoracions de les famílies*. Institut Infància i Adolescència de Barcelona (Ajuntament de Barcelona). <https://institutinfancia.cat/mediateca/etnografia-arees-joc/>
- Institut Infància i Adolescència de Barcelona (2020). *Eina de cocreació d'espais lúdics amb infants i adolescents. Guia*. Institut Infància i Adolescència de Barcelona - Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (Ajuntament de Barcelona). <https://institutinfancia.cat/mediateca/eina-de-cocreacio-despais-ludics-amb-infants-i-adolescents/>
- Institut Infància i Adolescència de Barcelona (2020). *Eina de cocreació d'espais lúdics amb infants i adolescents*. Institut Infància i Adolescència de Barcelona - Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (Ajuntament de Barcelona). <https://institutinfancia.cat/mediateca/eina-de-cocreacio-despais-ludics-amb-infants-i-adolescents/>
- Institut Infància i Adolescència de Barcelona (2021, 27 d'abril). *Enquesta de Benestar Subjectiu de la infància de Barcelona 2021 (EBSIB). Parlen els nens i nenes*. 2a edició. Institut Infància i Adolescència de Barcelona - Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (Ajuntament de Barcelona). <https://institutinfancia.cat/projectes/parlen-els-nens-i-nenes-2021-2025/>
- Llei dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència*. Generalitat de Catalunya (2010). <https://portaljuridic.gencat.cat/ca/document-del-pjur/?documentId=553898>
- Miquel, A. et al. (2022). «A city perspective: How to make it happen like Barcelona?». ARUP, *Nature-based Play: Fostering connections for children's wellbeing and climate resilience* (pàg. 24-28). ARUP. https://realplaycoalition.com/wp-content/uploads/2022/07/20220714_Nature_Based_Play_FINAL.pdf
- Nacions Unides (2013). Observación general n° 17 sobre el derecho del niño al descanso, el esparcimiento, el juego, las actividades recreativas, la vida cultural y las artes (artículo 31). CRC/C/GC/17, 17 de abril de 2013. *Convención sobre los Derechos del Niño*; Comité de los Derechos del Niño; Naciones Unidas. <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPrICAqhKb7yhSqIkirKQZLK2M58RF%2F-5F0vFw58qKy0NsTuVUIOzAukKtb44OEtL5G5etAmvs6AwUE1aKL%2FeLXN-zf5T64E7NIzR6137848REb2YcW3r1ykP3%2F>
- Navarro, V., Raedó, J., Rosales, X., Muñoz, L. i Pedros, O. (2018). *Ludantia I Bienal Internacional de educación en arquitectura para a infancia e a mocidade. Habitar desde o ludico do patio escolar a cidade como taboleiro de xogo*. Colexio Oficial de Arquitectos de Galicia. <https://ludantia.wixsite.com/bienal-internacional/publicaciones>
- Pérez, K., Santamariña-Rubio, E., Ferrando, J. López, M. i Badiella, LL. (2023). «Effectiveness of a Road Traffic Injury Prevention Intervention in Reducing Pedestrian Injuries, Barcelona, Spain, 2002-2019». *American Journal of Public Health*, 113, 495-499. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2022.307216>

- Pares, M. i Martí-Costa, M. (2019). «La innovación en las políticas urbanas». Dins: Icaria (ed.), *Innovación en políticas urbanas. Perspectivas, metodologías y casos* (pàg. 15-23). Navarro, C. et al.
- Patios x Clima (2023, 27 d'abril). *El Globus Vermell*. Ministerio para la Transición Ecológica de España. <https://patisxclima.elglobusvermell.org/descripcion-del-proyecto/>
- Pineda, L. i Stinus, E. (2021). «El nou Pla d'Infància de Barcelona 2021-2030: connexió entre coneixement i acció a partir del diàleg i l'intercanvi». Dins: J. Clapés (ed.), *Anuari Metropolità de Barcelona 2021. Cap a la metròpoli 2030 reptes emergents, coneixements innovadors* (pàg. 197-223). Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona. <https://institutinfancia.cat/mediateca/article-com-connectar-coneixement-i-accio-per-unes-politiques-publicues-basades-en-levidencia/>
- Play England (2009). *Tools for Evaluation Local Play Provision: a technical guide to Play England Local Play Indicators*. Play England per National Childrens Bureau, Regne Unit. <https://www.bl.uk/collection-items/tools-for-evaluating-local-play-provision-a-technical-guide-to-play-england-local-play-indicators>
- Play England (2016). *Quality in Play: Standards, assessment indicators and evidence – a manual*. Quality in Play de Play England, Regne Unit. <https://www.playengland.org.uk/qualityinplay>
- Rueda, S. (2017). «Les Superilles per al disseny de noves ciutats i la renovació de les existents. El cas de Barcelona». Dins: *Papers*, 59 (ed.), *Nous reptes en la mobilitat quotidiana. Polítiques públiques per a un model més equitatiu i sostenible* (pàg. 78-92). Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona. <https://raco.cat/index.php/PapersIERMB/issue/view/25503>
- Shackell, A., Butler, N., Doyle, P. i Ball, D. (2015). *Design for Play: A guide to creating successful play spaces*. Play England i Department for Children, Schools and Families, Regne Unit. <http://www.playscotland.org/wp-content/uploads/Design-for-Play-a-guide-to-creating-successful-place-spaces.pdf>
- Sindicatura de Greuges de Barcelona (2016). Informe al Consell Municipal de Barcelona. Activitat de l'any 2016. *Sindicatura de Greuges de Barcelona. Ajuntament de Barcelona (Ed.)*. <https://www.sindicaturabarcelona.cat/wp-content/uploads/2020/08/informe2016.pdf>
- Studio Ludo (2007). *London Study of Playgrounds: the Influence of Design on Play Behavior in London vs New York, San Francisco and Los Angeles*. Studio Ludo, EUA. <https://www.studioludo.org/projects/London-Study-of-Playgrounds>
- Tonnucci, F. (1996). *La ciutat dels infants*. Barcanova.
- Unicef (2019). *Construyendo el entorno urbano para niños y niñas*. Aerts, J. i Anthony, D. Comité Español de UNICEF, Ministerio de Sanidad Consumo y Bienestar Social. https://ciudadesamigas.org/wp-content/uploads/2021/10/Final_Urban-Planning-Book_es_web_pag.pdf
- Vicentini Harboe, G. J. (2018). *Vida urbana y ciudades para la gente: un análisis comparativo de Jane Jacobs y Jan Gehl en sus textos*. Universidad Politécnica de Valencia. <http://hdl.handle.net/10251/115838>
- Welsh Assembly Government (2006). *Play in Wales: The Assembly Government's Play Policy Implementation Plan*. Department of Training and Education, Welsh Assembly Government, Gal·les. <https://play.wales/wp-content/uploads/2023/03/Play-Policy-Implementation-Plan.pdf>

World Health Organization (OMS) (2019). *Guidelines on physical activity, sedentary behaviour and sleep for children under 5 years of age*. World Health. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/311664>.

Xarxa d'Accessibilitat i Vida Independent de l'Acord Ciutadà per a una Barcelona Inclusiva (2018). *Recomanacions per a unes àrees de joc accessibles i inclusives*. Acord ciutadà per una Barcelona inclusiva; Ajuntament de Barcelona. http://www.bcn.cat/barcelonainclusiva/ca/2019/5/recomanacions_accessibilitat_arees_joc_infantil.pdf

